

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Šikana, agresivita a zákon ve vazbě na prostředí základní školy

Vypracoval: Martin Kováč
Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Procházka, PhD.

České Budějovice 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci na téma „Šikana, agresivita a zákon ve vazbě na prostředí základní školy“ jsem vypracoval samostatně a pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly, v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb., zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Táboře dne

.....

podpis

Poděkování

Touto cestou bych rád poděkoval všem, kdo mi byli nápomocni při psaní této bakalářské práce, především svému vedoucímu Mgr. Miroslavu Procházkovi, PhD. za jeho ochotu a cenné rady a připomínky.

Anotace

Bakalářská práce „Šikana, agresivita a zákon ve vazbě na prostředí základní školy“ se zabývá stále se rozšiřujícím problémem na základních školách a jeho návazností na zákonné normy. Cílem práce je zmapovat právní povědomí učitelů a jejich připravenost na případné řešení tohoto fenoménu. Teoretická část práce pojednává o šikaně, z čeho pramení a o různých pohledech na ni. Popisuje, jaký je rozdíl mezi agresivitou a agresí, nastiňuje nám, že agrese je přirozenou součástí vývoje každého člověka a co ovlivňuje její rozvoj. Definiuje šikanu jako projev agresivního chování. Přibližuje historii šikany, její stadia, formy a také předpoklady agresora a oběti. Praktická část se věnuje výzkumu, jehož se zúčastnili učitelé dvou základních škol. Ti byli dotazováni na vlastní zkušenosti s tímto fenoménem, a jaké je jejich právní povědomí. Výzkum byl prováděn formou krátkého strukturovaného dotazníku. Na základě vyhodnocení dotazníků byly vypracovány „Edukační materiály“ s vybranými zákonnými normami. Úkolem těchto Edukačních materiálů je pomoci učitelům orientovat se v zákonných normách, které mohou být v průběhu šikanování porušovány.

Klíčová slova

Agrese, agresivita, šikana, kyberšikana, oběť, agresor, zákonné normy, prevence.

Abstract

The bachelor thesis 'Bullying, aggression and law in environment of primary schools' studies the increasingly overwhelming phenomena of aggression and bullying in primary schools and the possible lawful solutions of dealing with the problems. The goal of this thesis is to map primary teachers' legal knowledge and their readiness to deal with bullying in their classrooms. The theoretical part of the work examines the problem of bullying, its origins and the various points of view on this particular issue. It discusses the differences between 'bullying' and 'aggression' and points to the fact that aggression is a normal part of human development. It further investigates the factors leading to aggressive behaviour which manifests itself in bullying. The theoretical part deals mainly with history of bullying, its stages and forms and with its implications for both, the bully and his/her victim. The practical part – research - was conducted in two primary schools among their teachers. Each teacher answered a short questionnaire with questions related to their experience with bullying and their knowledge of related laws. The collected information was evaluated and the evaluation was used for preparation of 'a educational materials' for teachers. The focus of this guide is to help teachers navigate the legal system if they encounter bullying problems.

Keywords

Aggression, aggressiveness, bullying, cyberbullying, aggressor, legal standards, preventiv.

Obsah

Úvod.....	9
1 Agresivita a agrese.....	11
1.1 Agresivita	11
1.2 Agrese	13
1.3 Zaměření agrese	13
1.4 Dělení agresí.....	15
1.4.1 Moyerova klasifikace agresí.....	16
1.5 Příčiny agrese	17
1.5.1 Biologické předpoklady	17
1.5.2 Emocionální předpoklady k agresí	18
1.5.3 Kognice	18
1.5.4 Sociální učení	19
1.6 Minimalizace agrese.....	20
1.7 Závěr	21
2 Šikana	22
2.1 Historie šikany	22
2.2 Šikana a Teasing	23
2.2.1 Definice šikany.....	24
2.2.2 Shrnutí definice	25
2.3 Vývoj šikany	26
2.3.1 První stadium – Zrod ostrakismu	27
2.3.2 Druhé stadium – Přitvrzování manipulace a výskyt fyzické agrese	27
2.3.3 Třetí stadium – Klíčový moment (vytvoření jádra agresorů).....	28
2.3.4 Čtvrté stadium – Většina přijímá normy agresorů	28
2.3.5 Páté stadium – Totalita neboli dokonalá šikana	28

2.4	Formy šikany.....	29
2.5	Kyberšikana.....	30
2.5.1	Oběť.....	30
2.5.2	Útočník.....	31
2.5.3	Projevy kyberšikany.....	32
2.5.4	Možné příčiny vzniku kyberšikany.....	33
2.5.5	Možnosti prevence a řešení kyberšikany.....	33
2.5.6	Další nástrahy kybersvěta.....	34
2.6	Účastníci šikany.....	36
2.6.1	Oběť šikany, rozpoznání, typologie a změna chování v rodině.....	36
2.6.2	Agresor šikany, rozpoznání, typologie, vliv sociálního prostředí...	36
2.6.3	Mlčící přihlížející většina.....	38
3	Šikana z pohledu práva.....	39
3.1	Zákonné normy řešící dílčí skutky šikany.....	39
3.1.1	Listina základních práv a svobod.....	39
3.1.2	Přestupkový zákon.....	40
3.1.3	Trestní zákoník.....	40
3.2	Trestní postih pedagoga při přehlížení šikany.....	41
3.3	Možný postup školy při řešení šikany.....	41
4	Prevence šikany.....	43
4.1	Druhy prevence.....	44
4.2	Preventivní program a Školní řád.....	44
5	Cíle a metody výzkumu.....	46
5.1	Metodologie výzkumu.....	46
5.2	Vyhodnocení dotazníku.....	47
5.3	Posouzení platnosti hypotéz.....	56
	Závěr.....	57

Literatura.....	59
Použité prameny.....	60
Seznam grafů.....	61
Přílohy	62

Úvod

K tomuto tématu jsem se rozhodl z důvodu, že mám doma dvě děti školou povinné, které by se samozřejmě mohly stát potenciální obětí šikany, nebo v horším případě, potenciálním agresorem šikany. V páté třídě jsme zamezili, ve spolupráci se školou, možnému projevu šikany, kdy obětí byl vlastní syn a agresory dva jeho spolužáci. Tito dva agresoři přestoupili do třídy až v pátém ročníku a kolektiv třídy je mezi sebe moc nepřijal. Snažili se proto na sebe upoutat pozornost ostatních spolužáků, samozřejmě dívek, tím, že spojili své síly a začali agresivním způsobem napadat ostatní kluky ze třídy.

Téma mé bakalářské práce vyplynulo ze snahy lépe a hlouběji pochopit problematiku šikany, její formy, rozpoznání a možnosti prevence. K tomu jsem se rozhodl nejenom jako rodič, ale také z toho důvodu, že bych chtěl po ukončení mé služby u Vojenské policie směřovat své budoucí zaměstnání na práci s problematickými dětmi na základní škole. Neboť šikana, a to ať již v klasické podobě, nebo v podobě kyberšikany, je rozrůstajícím se problémem moderní doby. Velký potenciál v předcházení šikaně vidím v preventivních programech, které nemají, dle mého názoru, zdaleka všechny školy zpracované nebo podle nich s dětmi nepracují. Problémem bývá také mnohdy ještě odmítavý postoj k tomu, že by na té dané škole mohlo dojít k výskytu šikany.

V jedné kapitole se pokusím zaměřit na možnosti postihů viníků šikany. Dovedl mě k tomu ten důvod, že vedení škol má nedostatečné možnosti v řešení provinění v případech šikany. Dalším problémem je také nízká trestní odpovědnost. Pokud se dostane šikana do stadia, kdy je za hranicí zákona, mladistvému hrozí velmi nízké tresty, které si odpyká v diagnostickém ústavu. Po uplynutí trestu mají tito agresoři čistý trestní rejstřík, a to i když provedli sebezávažnější trestný čin.

V první kapitole teoretické části se pokusím vysvětlit pojmy agrese a agresivity, neboť kořeny šikany tvoří agrese a agresivní chování. Pokusím se také objasnit rozdíl mezi těmito pojmy, jejich rozdělení, zaměření, příčiny a možnosti minimalizace a předcházení agresí. V druhé části se zaměřím na šikanu, její historii, rozdíl mezi šikanou a teasingem. Dále uvedu definici a stupňování šikany dle různých autorů, formy šikany a charakteristiky účastníků šikany. Ve třetí části se zaměřím na vztah mezi

zákonnými normami a projevy šikany. Poslední čtvrtá část bude zaměřena na prevenci, její druhy a na tvorbu preventivních programů.

Cílem mé bakalářské práce není zmapovat celou obširnou problematiku šikany, ale především zjistit, jaké mají učitelé zkušenosti s řešením šikany a to zda jsou na řešení tohoto problému připraveni. Dále mě bude zajímat jejich právní povědomí, především představa o tom, jaké může mít šikana právní následky. Na základě zjištěných informací vypracuji „Edukační materiály“, které budou sloužit učitelům jako právní podpora při řešení šikany.

Teoretická část

1 Agresivita a agrese

Dříve než přistoupím k šikaně, jako samostatnému tématu, bych se rád pozastavil u pojmů agrese a agresivita. Pokusím se vysvětlit rozdíl mezi těmito pojmy a také to, jak jsou spojeny se šikanou.

1.1 Agresivita

Psychologický slovník definuje agresi jako „sklon k útočnému jednání“, které může být mezi jedinci vlastního druhu „*agresivita vnitrodruhová*“, nebo se může jednat o agresi mezi jedinci různých druhů „*agresivita mezidruhová*“ (Psychologický slovník, str. 19).

Martínek definuje agresivitu (z lat. *aggressivus* - útočný) jako „*útočnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresi. V širším slova smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem*“ (Martínek, 2009, str. 9).

Vyvstává otázka, kde se v lidech agresivita bere a co ovlivňuje její intenzitu. Z určitého hlediska ji můžeme považovat za charakteristický znak osobnosti každého jedince. Každý člověk je vybaven určitou mírou agresivity, někteří jedinci méně a někteří více. Lidé s nižší mírou agrese jsou okolím velmi pozitivně vnímáni, nemají problém navázat a udržet si mezilidské vztahy. Lidem s vyšší mírou agresivity život ovládá agresivita sama o sobě. Komplikuje jim navazování a udržení si mezilidských vztahů. Tito jedinci bývají náchylnější k neodpovídající reakci na podněty, které by jiní přešli bez povšimnutí, a tím bývají okolím považováni za nebezpečné, případně za jedince, se kterými je těžká domluva. To, jak vysoká bude míra agrese u člověka, výrazně ovlivňují genetické faktory. Nelze očekávat, že dítě otce s vysokou mírou agrese bude mít mírumilovnou povahu. Jak uvádí Martínek ve svém textu, *Agrese a šikana u dětí: mohou za to media, rodičovská výchova, nebo geny?*, zveřejněném na internetových stránkách (www.sancedetem.cz), výzkumy zabývající se např. domácím násilím potvrzují, že u chlapců, kteří jsou přítomni nějaké formě násilí na matce, bude vyšší pravděpodobnost toho, že se sami budou v dospělosti chovat násilně. Naopak pokud je svědkem takového násilí dívka, tak je zde vysoká pravděpodobnost toho, že v dospělosti bude mít sklony k tomu stát se sama obětí nějakého násilí.

Martínek ve své knize zajímavým způsobem rozvíjí způsoby vzniku a prohloubení agresivity u dětí. Zvýšenou agresi je možné pozorovat u dětí, které jsou vychovávány *"skrytě agresivní matkou"* (Martínek, 2009, str. 11), která vystupuje před okolím jako ochránkyně dítěte a kategoricky odmítá jakékoliv trestání. Ona by dítě sama netrestala, ale trestá ho prostřednictvím otce, používá také výhrůžky potrestání otcem jako výchovný prostředek. Postupem času začne považovat dítě svou matku za někoho, v kom nemá oporu a okolní svět za nebezpečné místo, neboť nemá, kdo by ho skryl, či jinak bránil. Ve školním prostředí děti potom reagují na podněty, které považují za potencionální nebezpečí vyšší mírou projevu agrese. Samozřejmě, že takovéto reakce budí naopak pobavení u ostatních spolužáků, kteří toho využívají.

Vyšší míru agrese můžeme také pozorovat u dětí, které jsou vychovávány svým okolím tak, že je jim schvalováno chování, ve kterém mu *„agresivita slouží k dosažení vytyčeného cíle“* (Martínek, 2009, str. 12). Dochází k tomu v rodinách, kde nejsou jasně stanovená pravidla. Pravidla zde určuje dítě a rodiče, či ostatní příslušníci rodiny mu neustále ustupují. V pozdějším věku dítě s takovou výchovou bývá výborným manipulátorem s ostatními kolem sebe, spolužáky, ale též i s učitelským sborem.

Také výchova rodičů označená jako *"výchovná slepota"* (Martínek, 2009, str. 16) může vést ke zvýšené agresi. Jedná se o výchovu, kdy rodiče nejsou ochotni přijmout žádné výtky směřující na výchovu, či chování jejich dětí. Zastávají názor, že za případné agresivní chování jejich dítěte může někdo jiný (škola, spolužáci, kamarádi). Také děti, které neměli v dětství uspokojenou bazální jistotu s matkou mívají v pozdější době problémy v kolektivu, jejich reakce na podněty bývají neadekvátní, snaží se veškerou pozornost strhnout na svojí osobu, bývají nesoustředěné.

V neposlední řadě bych chtěl zmínit případy zvýšené agrese, které jsou zapříčiněny organickým poškozením mozku. Jedná se například o poporodní trauma, různé úrazy hlavy, či záněty mozku.

Abych nehovořil jen o negativní stránce agresivity, rád bych uvedl i tu pozitivní. Přiměřené agresivní chování nám pomáhá v osobním i profesním životě. Pomocí takového chování se nám daří vymezit a obhájit náš životní prostor, posiluje nám autoritu a sebevědomí.

1.2 Agrese

Definicí agresí je několik, nelze totiž vytvořit jednotnou definici agrese (z lat. aggressio - výpad, útok), neboť mimo jiné záleží také na úhlu pohledu toho, kdo a z jakého hlediska agresí zkoumá. Čermák ve své knize uvádí základní definiční kostru lidské agrese: „*lidskou agresí je možné definovat jako záměrné jednání, jehož cílem je ublížit jinému člověku*“ (Čermák, 1999, str. 14).

Psychologický slovník agresí definuje, jako: „*nepřátelství*“, jako útok, který je namířen na živý či neživý předmět, kdy cílem agrese je uspokojení vlastní potřeby. Psychologický slovník dále uvádí několik různých zaměření agresí, z nichž bych například uvedl:

- Agrese altruistická – k ochraně druhých obětí
- Agrese anticipující – k ochraně vlastního teritoria
- Agrese instrumentální – agrese v rámci vykonávání vlastní práce, nebo při plnění nějakého úkolu
- Agrese mateřská – k ochraně potomků
- Agrese skupinová – agrese za psychologické podpory celé skupiny s jediným cílem, tato forma agrese je jednou z nejnebezpečnějších
- Agrese vyvolaná strachem – v důsledku mimořádného strachu, nebo nemožnosti útěku

Martínek charakterizuje agresí jako „*jednání, jímž se projevuje násilí vůči některému objektu, nebo nepřátelství a útočnost s výrazným záměrem ublížit*“ (Martínek, 2009, str. 9).

Agresí můžeme rozumět jednání, kdy jedinec použije agresivitu ve svém chování. Ne vždy bývá projev agrese v negativním smyslu. Za pozitivní projev agrese můžeme považovat snahu sportovce o dosažení vyššího cíle, nebo také snahu jedince chránícího vlastní život, či život někoho jiného.

1.3 Zaměření agrese

Většina veřejnosti považuje za projev agrese čin, kdy zaútočí jeden jedinec vůči druhému, ale tak to nebývá vždy. Martínek rozdělil agresí podle toho, kterým směrem, nebo na jaký objekt je zaměřena v souvislosti na školní prostředí:

1. Agrese směřující na neživý předmět - tento projev agrese bývá velmi častý ve škole, kde směřuje především na školní pomůcky, kterými bývají např. guma,

pravítko, propiska, případně vybavení třídy, či školy. Tento projev není ojedinělý ani v mateřské školce, kdy dítě nechce půjčit vybranou hračku nikomu jinému a pokud je k tomu donuceno, tak ji raději rozbije. A obdobně dítě jedná i v případě, pokud nemůže mít zrovna tu konkrétní hračku, kterou právě chce (když ji nemůžu mít já, tak ji nebude mít nikdo).

2. Agrese směřující na živá zvířata - jedná se o projev agrese na živém tvor, který se ale ve většině případů nedokáže bránit. Převážně se jedná o projev emocionální agrese, kdy se uchýlí ke zvířeti. Vzhledem k tomu, že je dítě rozrušené, ale přitom je plaché na to, aby si dovolilo na původce svého vzteku, začne si vztek vybíjet právě na zvířeti. Pokud nedojde k včasnému odhalení, může to přejít až k týrání různých zvířat. Zvířata se stanou jakýmsi pomyslným boxovacím pytlem, na kterém si může uvolnit svůj vztek.
3. Autoagrese - jak již napovídá název, jde o agresi namířenou na vlastní tělo. *„Jejich základem je vždy velice silné vnitřní napětí, jehož příčinou může být nepřeborné množství podnětů. Nejčastěji dochází k autoagresi u dětí, které procházejí fyzickým a psychickým týráním, popř. psychickým zanedbáváním“* (Martínek, 2009, str. 24). Tento projev je spojen se sebepoškozováním v různých podobách, začínající okusováním nehtů a kůže kolem nich, trhání vlasů, řezání do kůže, pálení kůže, nakonec může projev autoagrese skončit i sebevraždou, ať již ve stadiu pokusu (nebo jako demonstrativní sebevražda), či dokonanou. S autoagresí se můžeme setkat také u dětí trpících syndromem CAN (Child Abuse and Neglect, kdy se jedná se o úmyslné ubližování dítěti ze strany jeho nejbližších).
4. Agrese zaměřená na druhého jedince – tento směr agrese již Martínek neuvádí, ale dle mého názoru se jedná o jeden z nejnebezpečnějších směrů agrese. Cílem této agrese většinou bývá osoba, která „agresora“ provokovala, či zesměšňovala. Následkem takovéto provokace je potom nezvladatelný, nekontrolovatelný a emocionální výbuch agrese. Tento projev agrese bývá častější u dětí s organickým poškozením mozku.

1.4 Dělení agresí

Martínek (2009, str. 29) také rozdělil agresí podle způsobu, jakým agresor na svou oběť působí, a to na:

1. Fyzickou aktivní agresí - jedná se o přímé fyzické bití, ponižování, za využití fyzické převahy agresora nad obětí. Může se jednat o agresí:
 - a) přímou - agresor jedná sám za sebe a přímo se podílí na ubližování, či ponižování,
 - b) nepřímou - agresor jedná prostřednictvím jiné osoby, pouze vymýšlí způsoby jak oběti ubližovat, případně jak ji ponižovat. Provedení ale nechává na jiných a agresí pouze přihlíží.
2. Fyzickou pasivní agresí - nejedná se o přímé fyzické napadání, či ponižování, ale spíše o bránění něčeho dosáhnout, nebo něco provést. Může se jednat o agresí:
 - a) přímou - agresor se snaží znemožnit dosažení nějakého cíle, např. zničením pomůcek, schováváním sešitů, učebnic, apod.,
 - b) nepřímou - agresor odmítá ustoupit slabšímu jedinci, nebo skupině, např. uvolnění místa v lavici, nebo někomu pomoci.
3. Verbální aktivní agresí - jedná se o nejrozšířenější projev agrese na školách, která může být:
 - a) přímá - napadání nadávkami, urážení a slovní ponižování oběti. Bohužel se používání vulgarismů u dětí na školách stává velmi běžnou záležitostí a mnoho pedagogů už s tím přestalo bojovat a přehlíží takovéto chování,
 - b) nepřímá - jedná se o psychické ubližování oběti za pomoci slovních pomluv, které agresor, nebo skupina agresorů rozhlašují o oběti v jejím blízkém sociálním prostředí.
4. Verbální pasivní agresí - je to podobné jako u fyzické pasivní agrese, ale agresor na oběť přímo verbálně neútočí. Může se jednat o agresí:
 - a) přímou - agresor, nebo v případě, že má agresor výhradní postavení v hierarchii kolektivu, tak i celý kolektiv oběť přehlíží a chová se tak, jako by se v kolektivu vůbec nenacházela,
 - b) nepřímou - oběť se stává jedincem, na kterého ostatní z kolektivu (třídy) vše svedou i přes to, že není viníkem.

1.4.1 Moyerova klasifikace agresí

K. E. Moyer v roce 1968 agresí formuloval do sedmi různých typů, kdy vycházel z vlastních zkušeností při pozorování chování zvířat. Dle jeho názoru je chování zvířat velmi blízké chování lidí (Čermák, 1999, str. 10). Když přeneseme Moyerovu klasifikaci agresí do školního prostředí, zjistíme, že ji můžeme v mnoha podobách objevit i zde. Samozřejmě, že se vždy nejedná jen o agresí mezi žáky, ale agresorem může být i učitel, rodič či kombinace všech. Známý jsou i projevy, kdy agresorem byl žák a obětí učitel, nebo vychovatel.

Moyer je rozdělil následovně:

1. Predátorská agrese - je to typický projev mezi silnějším a slabším, v přírodě by se tento vztah dal charakterizovat jako vztah mezi predátorem a jeho přirozenou kořistí. Ve školním prostředí nemusí jít jen o agresí mezi vrstevníky, ale může dojít i k agresí ze strany učitele. *“S predátorskou agresí však souvisí i situace, která není ve školách řídká a může ovlivnit vztah jedince ke škole na celý život. Hovoříme o tzv. docilitě, racionalitě a skupinové hlouposti“* (Martínek, 2009, str. 39).
2. Agrese mezi samci (případně samicemi) - můžeme ji definovat jako přirozený boj o dominantní postavení v určité sociální skupině. U dětí se tento typ agrese projevuje již v prostředí školky, kdy dominantnější jedinec se snaží rozhodovat o tom, jak si budou hrát a o tom, kdo si s ním bude hrát. Pokud se později dostane do kontaktu se stejně dominantním jedincem, snaží se svojí pozici udržet jakýmkoli způsobem, a to i za pomoci agrese. Chování jedince se určuje již v raném dětském věku.
3. Agrese vyvolaná strachem - v případě, že je člověk „zahnán do kouta“, odkud nemá možnost uniknout, vyvolává to v něm vnitřní napětí. Z tohoto důvodu může jedinec následně zareagovat zkratovitě a zaútočit. Ve školním prostředí může být projevem takovéto agrese záškoláctví a v rodinném prostředí mohou hrozit útoky z domova, nebo v nejhorším případě může dojít až k demonstrační sebevraždě.
4. Dráždivá agrese – *„je vyvolaná různými živými nebo neživými objekty“* (Čermák, 1999, str. 10). Dle Moyera mohou být spouštěčem takovéto agrese různé stresory, např. hlad, nedostatek spánku, bolest, frustrace, atd. U dětí ji můžeme pozorovat v případech, kdy děti nemají přesně stanovené hranice ve výchově. Ať již ve škole, nebo při plnění úkolů doma.

5. Rodičovská agrese – „někdy bývá tento druh agrese nazýván mateřskou či otcovskou agresí“ (Martínek, 2009, str. 56). Někteří rodiče mají tendenci bránit své děti za všech okolností a proti všem. Příkladem může být agrese namířená na učitele za špatnou známku, případně za výchovný postih.
6. Sexuální agrese - ve školství není tento typ agrese tak častý. Jedná se o agresi mezi pohlavími, převážně směřující ze strany muže k ženě, kdy se většinou jedná o napadení se sexuálním podtextem.
7. Agrese jako obrana teritoria - každý člověk má potřebu někam patřit, mít jistotu svého místa. Také každý člověk má kolem sebe osobní prostor, do kterého si pouští pouze osoby, které mu jsou blízké. Pokud mu naruší tento prostor někdo, kdo mu je nepříjemný, tak na to reaguje buď útekem, nebo útokem.

1.5 Příčiny agrese

Příčin vzniku, nebo prohlubování agrese je několik. Mezi hlavní můžeme zařadit biologické předpoklady, emocionální předpoklady, kognice a sociální učení.

1.5.1 Biologické předpoklady

V první řadě se jedná o dědičné přenosy agrese z rodičů na děti. Je velká pravděpodobnost, že v případě agresivního chování jednoho z rodičů se bude jeho potomek chovat také agresivně. Někteří badatelé se domnívají, že poruchy chování spojené s agresivitou mající genetický základ, jsou spojeny s mužskými geny. V případě chromozomální poruchy byla zjištěna vyšší míra agresivity u mužů, kteří mají jeden chromozom „Y“ navíc. U žen se vyskytuje vyšší míra agrese v případě, pokud mají pouze jeden chromozom „X“. Také vliv hormonů ovlivňuje míru agrese. Dalším biologickým předpokladem je mozek. Dle studií jsou dvě oblasti v mozku, které souvisejí s agresí:

1. „*Limbický systém, obsahující řadu struktur, které mají vliv na základní pudy a emoce*
2. *Cerebrální kortex (kůra mozková), jež je spojen s kognitivními funkcemi nezbytnými pro učení, usuzování a rozhodování.*“ (Čermák, 1999, str. 20)

Je dokázáno, že jedinci s organickým poškozením mozku, mají větší sklony k agresi. Dalším aspektem, který ovlivňuje mozek a může zvyšovat míru agrese je užívání drog.

1.5.2 Emocionální předpoklady k agresii

Tento typ agrese můžeme označit za impulsivní, který propuká bez předešlého přemýšlení, jejímž spouštěčem kromě vnitřní dispozice k agresii je i nějaká provokující, nebo stresová situace. Stresorem nemusí být jiný jedinec, ale stačí působení jiných vlivů, kterými mohou být např.:

- horko – Barion a Bell v roce 1975 výzkumem ukázali, že lidé bývají náchylnější k agresivnímu chování více v horku, než v chladnu,
- nadměrný hluk - Donerstein a Wilson provedli v roce 1979 výzkum, ve kterém zjistili, že se v hlučném prostředí stávají lidé agresivnějšími,
- stísněné a přeplněné prostory – Aiello, Nicosia a Thomson v roce 1979 provedli studii s dětmi a adolescenty, při které zjistili, že pobyt v přeplněných a prostorově stísněných místech vyvolává agresivní a soutěživé chování (Heysová, 2003, str. 120).

Také frustrace může být původem agrese. Frustraci můžeme chápat jako překážku, která nám brání v dosažení vytyčených cílů.

Dalším takovým iniciátorem agrese může být hněv, smutek, či deprese. Truchlící lidé mohou v některých případech jednat velmi agresivně. Také dítě, může reagovat zvýšenou agresí na odloučení, způsobené např. umístěním do mateřské školky, ozdravovny, nebo dětského tábora.

1.5.3 Kognice

Neodmyslitelnou částí agresivního jednání je kognice. Neboť mezi výbavu agresora, který se snaží dosáhnout určitého cíle, patří rozhodnutí o spáchání nějakého činu, naplánování daného činu a nakonec volba prostředků. „*Agrese je tak „koncertem“ hodnocení situací, emocionálních reakcí a tendencí inhibovat agresii a schopnosti využívat agresii jako strategii k dosahování cíle*“ (Čermák, 1999, str. 47). Ukázkou takového jevu je, že dítě, které zjistí, že projevem agrese získá to, co chce a jeho okolí ho ujišťuje, že takové chování je správné, si tímto způsobem již bude své cíle a pozice získávat vždy. Nebo také výchova, která nemá jasně stanovená pravidla (za určitý prohřešek následuje odpovídající trest a trest se většinou určuje podle toho, jakou zrovna má rodič náladu, jak je unaven z práce, případně jakými problémy zrovna prochází). Samozřejmě také intelekt ovlivňuje agresii, kdy dítě může reagovat agresivně v situaci, kdy je frustrováno tím, že nezvládá učivo. K podobným situacím může také docházet v případech, když se na školách selektují děti podle inteligence. Vznikají třídy

pro nadané a pro nenadané žáky. Po takovéto selekci dochází k nezdravé rivalitě mezi dětmi z těchto tříd. Nadanější se povyšují nad těmi méně nadanými a ty jim to agresivně vracejí.

Děti se velmi rychle naučí agresivnímu chování pozorováním nějakého modelu, nebo učitele. Bandura a Walters v roce 1973 provedli experiment, kdy promítali dětem filmy. V jednom filmu se chovali herci k hračkám mírumilovně a v druhém je agresivně napadali, např. herec agresivně bil a kopal panenku „BOBO“ a nakonec byl ještě za takové chování odměněn. Potom, když měli děti možnost si v té místnosti hrát, tak napodobovali učitele (herce) v chování se ke hračkám, tak jak to viděli ve filmu. „*Tato studie byla první z mnoha dalších, které ukázali, že děti napodobují agresivní chování, zvláště když vidí, že za to následuje nějaká odměna*“ (Heysová, 2003, str. 119).

S učením se agresivnímu chování je také spojena problematika medií a počítačových her. Dle mého názoru, mají media a PC hry velmi negativní vliv na vývoj dnešních dětí a mládeže a jejich náhled na agresivní chování. Samozřejmě, že to nejsou jen média, která prezentují prostřednictvím zpráv agresi a násilí skoro každý den, ale také filmy plné násilí a projevů agrese, které mohou děti vidět ať již prostřednictvím internetu, či televize. Děti potom získávají pocit, že v normálním světě je normální chovat se agresivně. Řeší krizové situace za pomoci násilí, stejně jako je řešil akční hrdina ve filmu. Samotnou kapitolou by mohly být některé počítačové hry, které nejenom, že jsou plné násilí, ale také vtahují hráče do kybersvěta. Problémem potom bývá, že dítě poté již není schopno rozlišit kybersvět od reality. Neobvyklé nejsou ani případy, kdy dítě řeší nějakou nepříjemnou situaci stejně tak, jak je zvyklé jí řešit ve hře. Verbální nebo fyzické napadení může takový jedinec řešit neadekvátním způsobem, končícím někdy i smrtí (vraždou). Za viníka nemůžeme označit pouze media, protože je hlavně na rodičích, aby určovali, zdali je vhodné k věku dítěte, aby sledovalo film plný agrese, nebo hrálo akční hru.

1.5.4 Sociální učení

Sociálnímu učení se jedinec učí v kolektivu, který ho obklopuje. V první řadě takovou skupinou je rodina, dále potom školní prostředí, prostředí party a samozřejmě později také pracovní prostředí. Je přirozené, že hranice společenských norem, kterým se učí jedinec v kolektivu, jsou v každé kultuře nastaveny trochu jinak. V některých kulturách jsou považovány některé projevy agrese za něco naprosto normálního

a naopak v jiné kultuře je takovéto jednání velmi striktně odsuzováno a považováno za nemorální.

Můžeme to porovnat například na chování dítěte, které vyrůstá v rodině, kde jsou nastavena jiná pravidla, než která jsou nastavena ve škole. Následkem toho se jedinec dostává do konfliktu s představiteli skupin (rodiči, či učitelským sborem). Pokud je výchova doma volná, může mít dítě velké problémy ve škole, kde jsou pravidla jasně vytyčená. Dítě nechápe, že to co může normálně dělat doma, nemůže dělat ve škole. Na případné stížnosti školy rodiče argumentují tím, že se doma chová naprosto normálně, že musí být problém ve škole. Naopak může dojít i k tomu, kdy dítě má doma velmi přísnou výchovu a pravidla, která jsou ve škole, jsou pro něj velmi mírná a neví jak s tím naložit. Tito jedinci bývají strůjci šikany a většinou také hlavou celé agrese, vymyslí ji, ale na provedení už mají někoho jiného. Není ani ojedinělé, kdy takový jedinec pomáhal při následném vyšetřování agrese, kterou původně sám vymyslel a řídil.

S rodinou souvisí také další příčina, kdy se děti stávají členy různých part (skupiny). Děti potřebují neustále někam patřit, a pokud se jim toto nedostává v rodině, mohou to začít vyhledávat v nějaké jiné skupině. Vliv party na jedince je velmi silný, jedinec se postupem času identifikuje se skupinou a ztrácí svou vlastní identitu. Některé skupiny, jako např. fotbaloví hooligans, se prezentují na veřejnosti projevem agrese, který se vymyká normám stanoveným společností.

Také vlivem davu se lidé stávají agresivními, neboť v davu člověk ztrácí zábrany a svojí identitu a přejímá identitu a chování davu.

Jako poslední bych zmínil mezirasovou agresi, která byla mezi lidstvem od nepaměti a bohužel stále přetrvává. V současné době hlavními protagonisty mezirasové agrese jsou např. Skinheads.

1.6 Minimalizace agrese

Možností k snižování agrese u dětí je několik. Můžeme použít potrestání formou trestu, odpovídajícímu projevené agresi. Trest by měl následovat v co nejkratší době po agresi a měl by mít hlavně výchovný důsledek. Při emotivní agresi je možné využít vybití agrese na neživém předmětu (např. boxovací pytel). Při vyšší intenzitě agrese, kde se již tresty mívají účinkem, musí nastoupit odborná pomoc.

1.7 Závěr

Závěrem bych chtěl říct, že každý má v sobě nějaké genetické stopy agrese, ale samozřejmě, že záleží na tom, zda agresi bude svým učením a přejímáním rolí svých učitelů rozvíjet. Poslední dobou jsou děti, dle pozorování v České republice, ovlivněny projevy agrese skoro na každém kroku. Vlivem uspěchané doby lidé reagují agresivně i v případech, kdy to není potřeba a vše by se dalo řešit s klidnou hlavou. Jednou z nejlépe pozorovatelných projevů emocionální agrese je oblast automobilové dopravy. Neboť zde je obvyklé, že za menší prohřešek, následuje neadekvátní reakce poškozeného (agresora).

2 Šikana

Je jedním z nebezpečných sociálně patologických jevů, který by se dal charakterizovat jako porušování „článku 1“ zákona č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod.

Šikana v počátečních stádiích se objevuje na každé škole. Pokud pedagogický sbor tvrdí, že se u nich šikana nenachází, buď neví, co tento pojem znamená, nebo si tuto skutečnost nechtějí připustit, případně záměrně nechtějí přiznat pravdu.

2.1 Historie šikany

Jednání podobné šikaně bychom mohli pozorovat již od doby vzniku lidstva, neboť povyšování se silnějšího nad slabším a agrese jsou charakteristickými vlastnostmi člověka. Cílem těchto projevů bývalo získání obživy, partnerky nebo postavení ve společnosti. Vystává otázka, zdali je nějaký rozdíl mezi tímto jednáním v životě lidstva a mezi jednáním zúženým na prostředí školy. Odpovědí by mohlo být to, že cílem jednání, později pojmenovaného jako šikana, je ve většině případů jen pobavení agresorů a ponížení oběti před okolním publikem.

Říká se *„Jsou lidé, kteří tráví život tím, že hledají v chování jiných důvody ke zlosti.“* Diane Chamberlain.

„Šikana ve škole je zřejmě stejně stará jako škola sama, neboť vždy docházelo k přestupkům, že „silnější“ ubližovali „slabším“ (Bendl, 2003, str. 15). Jak uvádí Bendl, jednalo se převážně o přijímání jedinců, tzv. *„křtících praktik“*, mezi členy starších. I přes to, že byla šikana ve školství již od počátku, začalo se o ní ve vědeckých kruzích ve Skandinávii mluvit až v roce 1969. *„Šikana byla zpočátku chápána jako akce poměrně velké skupiny, která ztratila sebekontrolu a vrhá se na jedince, který ji vyrušil z její činnosti“* (Říčan, 2010, str. 17). Jako první definoval šikanu *„jako opakovanou agresi jedince nebo skupiny agresorů (většinou malé) proti jedinci nebo malé skupině obětí“* (Říčan, 2010, str. 18) v sedmdesátých letech Nor Dan Olweus. V dalších zemích se problémem šikany začali zabývat až koncem osmdesátých let.

V České republice bylo možné fenomén, jménem „šikana“, začít zkoumat a otevřeně o něm mluvit až po roce 1989. Před tímto datem byla šikana tabu a to i přes to, že by se za šikanu, „tzv. ostrakizmus“, dalo považovat chování představitelů komunistické strany vůči lidem, kteří nesdíleli a stavěli se odmítavě k myšlenkám a činům této strany.

Samozřejmě, jak uvádí Kolář (Kolář, 2011), již v roce 1985 byla mediálně zveřejněna školní šikana. Jednalo se tenkrát o šikanu mezi studenty na učilišti, kdy agresori byli i následně nepodmíněně odsouzeni. Zkoumat se ale tento problém začal až v roce 1995, kdy by se výzkum prof. Říčana, který provedl u dětí 5. a 6. tříd pražských základních škol, dal považovat za průlomový ve zkoumání šikany. Následovalo publikování přeložených britských sborníků a vydání první knihy *Agresivita a šikana mezi dětmi* prof. Pavla Říčana. Další vydanou knihou u nás byla *Skrytý svět šikanování ve školách* (1997) Michala Koláře. Za další mezník by se dal považovat leden 2001, kdy nabyl účinnost Metodický pokyn ministra školství k prevenci a řešení, které vydalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT). Od roku 2003 Michal Kolář zahájil výuku v nepovinném předmětu *Prevence školního násilí a šikanování* na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

V posledních letech je snaha ve velkém bojovat proti šikaně, ale i přes provádění preventivních programů na školách se nedaří šikanu potlačit. Je to možná i tím, že důmyslnost agresorů je čím dál tím promyšlenější a probíhá na učitelům skrytých místech. Dále i tím, že dochází stále častěji k šikaně v kyberprostoru.

2.2 Šikana a Teasing

Velká část pedagogů považuje jakékoliv pošťuchování (teasing) za šikanu. Je to i tím, že nemají většinou žádné zkušenosti a nedokážou to správně posoudit, anebo to může být také tím, že je to pro ně nejjednodušší cesta. Je totiž pro ně složité, zjistit si veškeré informace a na základě výsledků teprve usuzovat, zda jde opravdu o šikanu, či jen o pouhé pošťuchování.

„*Za teasing můžeme označit chování, které šikanu zdánlivě připomíná*“ (Martínek, 2009, str. 109). Mohli bychom takové jednání přirovnat k pošťuchování mezi chlapci a dívkami. Chlapci pošťuchují a provokují dívky, které se jim líbí, jen z důvodu, aby si získali jejich pozornost. Martínek také varuje v unáhleném používání slova šikana. Označit někoho za původce či oběť šikany před jeho rodiči, v nich většinou vyvolá bouřlivou negativní reakci namířenou na oznamovatele, kterým většinou bývá učitel.

Jestliže chceme nějaké jednání označit jako šikanu, musíme si odpovědět, zda naplňuje základní podmínky šikany:

1. Převahu síly (jak jedince, tak i skupiny dětí) – mluvíme zde jak o síle fyzické, psychické a také nesmíme zapomenout na převahu síly mentální,

2. Zda je útok pro oběť nepříjemný – agresori dávají oběti urážlivé přezdívky, dále útočí na citlivé stránky osobnosti oběti,
3. Trvání útoků – většinou se jedná o dlouhodobější jednání, což ale neznamená, že jednorázový čin, který naplní dvě předchozí podmínky, nemůžeme označit za šikanu.

2.2.1 Definice šikany

Jak uvádí Říčan, původ slova šikana nacházíme ve francouzském slově „chicane“, jehož smysl je „*zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů, například vůči podřízeným nebo vůči občanům, od nichž šikanující úředníci zbytečně vyžadují nová a nová potvrzení a razítka, nechávají je pro nic za nic čekat*“ (Říčan, 1995, str. 25).

V České republice bylo slovo šikana před rokem 2003 spojováno hlavně se základní vojenskou službou. Rok 2003 zmiňují záměrně, neboť v tomto roce, v České republice, skončila základní vojenská služba a výskyt šikany se v armádě snížil na minimum. Šikana mezi příslušníky základní vojenské služby byla takovým uzavřeným kruhem. Déle sloužící „mazáci“ šikanovali (od nějaké lehké formy verbální šikany až po fyzické týrání a ponižování) nováčky „bažanty“. Před odchodem mazáků do civilu docházelo k povyšování tzv. „plácnutím“ bažantů mezi „mazáky“. Čerstvě povýšení mazáci začali po vzoru svých předchůdců, šikanovat nové bažanty a tím docházelo k uzavření kruhu.

Říčan používá definici dětské šikany, se kterou pracují britští badatelé v posledních letech. „*Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně*“ (Říčan, 1995, str. 26).

Pro srovnání a větší přehled dále uvádím definice některých našich autorů, které, i přes použití jiných výrazů, v podstatě vystihují totéž.

Lovasová charakterizuje šikanu jako „*jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedince nebo skupiny vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit*“ (Lavasová, 2006, str. 6).

Kolář používá definici, kdy „*jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci*“ (Kolář, 1997, str. 20).

Pro zajímavost bych rád ještě zmínil některé mýty o šikaně, které mohou celkový pohled na ni zkreslit. Následkem toho může docházet k nevhodnému šetření šikany či špatným závěrům. Těmto mýtům se věnuje Vágnerová ve své publikaci *Minimalizace šikany* (Vágnerová, 2009, str. 13 -15).

1. Šikany se dopouštějí hlavně chlapci – šikany se dopouštějí obě pohlaví, ale dívky dávají přednost psychické formě šikany před fyzickou,
2. Šikanují jen hloupí surovci – šikanovat může i inteligentní dítě z dobré rodiny a jeho forma bývá podstatně promyšlenější. Většinou takový jedinec bývá tím, kdo čin vymyslí, ale provádí to za něj někdo jiný,
3. Kdo je týrán, může si za to sám – vzhledem k tomu, že se většinou stane cílem útoku dítě, které se něčím odlišuje od ostatních (fyzicky, chováním, rodinnými poměry, atp.) má se za to, že si za šikanu může samo. Žádná odlišnost ale není důvodem k jakékoliv formě agrese,
4. Kdo je týrán, může si pomoci sám – je velmi malá pravděpodobnost, že by byla oběť schopna pomoci si sama. Tato možnost se ještě snižuje s postupným zvyšováním stádií šikany,
5. Mému dítěti se to (být agresorem nebo obětí) stát nemůže – většina rodičů si myslí, že se to jejich dítěti nikdy nemůže stát. Statistiky ale dokazují, že šikana se chová podobně jako infekce a může jí být nakažen každý,
6. Přísná kázeň to vyřeší – tam, kde má jeden větší moc nad druhým, dochází k bujení šikany. Typickým příkladem byla šikana v armádě,
7. Dobrý učitel intuitivně zasáhne – pokud není učitel odborně připraven k řešení, může být sebelepším učitelem, ale jeho snaha věc vyřešit se může pod tíhou emocí minout účinkem. Vyřeší většinou aktuální čin, ale podstatu celé šikany neodhalí.

2.2.2 Shrnutí definice

Dalo by se říci, že podstatou šikany je zábava, pobavení a někdy také osobní obohacení agresora, nebo agresorů na úkor oběti či obětí šikany. Oběť šikany si z takové zkušenosti odnáší většinou psychické trauma.

Žádná definice šikany ale nedokáže přesně vystihnout to, čím si oběť takového činu musí projít, jaké následky si odnáší. Může se jednat o formu jak fyzické, tak

i psychické újmy na zdraví. Poslední dobou se stále více mluví o obětech šikany, kteří psychicky neunesli ponížení a skončili svůj život sebevraždou.

2.3 Vývoj šikany

Kolář (2011, str. 31) nahlíží na fenomén šikany z trojrozměrného praktického pohledu. Upozorňuje na to, že tento fenomén není jen nemocí agresora a oběti, ale celé skupiny, která je obklopuje. Vychází z těchto pohledů:

1. Šikanování jako nemocné chování – nahlíží na tento fenomén jako na nemocné (patologické) chování. Poukazuje na viditelné znaky projevu šikanování, které porušují školní řády a mnohdy balancují na hraně zákona,
 - a. *Fyzická agrese a používání zbraní* – např. škrcení oběti až do omdlení, hromadné kopání do oběti, oběti jsou pronásledovány, jsou jim páleny vlasy, atd.
 - b. *Slovní agrese a zastrasování zbraněmi* – např. oběti je vyhrožováno zabitím, mučením, agresori urážejí rodiče, oběť trpí zesměšňováním ze strany agresorů, atd.
 - c. *Krádeže, ničení a manipulace s věcmi* – např. agresori ničí oběti školní pomůcky, oblečení, osobní věci, berou jí svačiny nebo peníze, atd.
 - d. *Násilné a manipulativní příkazy* – např. oběť je agresory donucena chovat se a provádět zadané příkazy proti své vůli.
2. Šikanování jako závislost – v tomto pohledu, který již není tak jednoduché odhalit, nám přibližuje podstatu vztahu mezi agresorem a obětí, kdy je využita lidská strategie boje „*skrýt vlastní strach a využít strachu druhého*“ (Kolář, 1997, str. 25). Při dlouhodobém šikanování dochází k určité závislosti oběti na svém agresoru. Oběť se chová tak, aby upoutala pozornost agresora i přes to, že bude následovat trest. Při odhalení šikany agresora obhazuje,
3. Šikanování jako porucha vztahů ve skupině – posledním pohledem je pohled na skupinu, která obklopuje agresora a oběť jako na celek, který je nakažen nemocí. Jak jsem již psal, šikana není záležitostí jen agresora a oběti, ale celé široké skupiny (většinou se jedná o třídní kolektiv).

Proto při pokusu o nápravu a vyléčení této nemoci je potřeba pracovat s celým kolektivem a ne jen s obětí a agresorem.

Koláře (1997, str. 31) potřeba správné léčby šikanou infikované skupiny dětí, přivedla k tomu rozlišit ji do pěti stádií, které vyžadovaly rozdílný přístup léčby. Proces vývinu šikany je naprosto opačný od běžného vývoje zdravé skupiny. Zdravá skupina je typická budováním kladných vztahů a bezpečného soužití ve skupině i přes rozdílnost členů ve skupině.

Také je samozřejmostí, že skupina zrcadlí chování lidí v široké společnosti. Pokud tedy vidí, že se lidé ve společnosti chovají lhostejně k ostatním lidem, chovají se obdobným způsobem i ve své skupině dětí ve třídě. Pokud se ve skupině objeví nějaké zlo mezi členy, které se přímo netýká jich, tak se o to nezajímají.

2.3.1 První stadium – Zrod ostrakismu

Počátek šikany nemusí plynout jen z přítomnosti jedince s agresivními násilnickými sklony, který je rozhodnut terorizovat ostatní ve školním kolektivu i přes to, že si to mnoho učitelů myslí. První stadium šikany může vzniknout i v jinak naprosto bezproblémovém kolektivu. Při hrách, ve kterých děti experimentují se svým strachem, se vždy najde jedinec, jehož strach je větší než ostatních a postupem času ho ostatní z kolektivu vystrnadí a stává se z něj obětní beránek. Význam slova ostrakismus by se dal definovat jako *„mírné, převážně psychické formy ubližování, kdy se okrajový člen necítí dobře – je neoblíben a neuznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, dělají na jeho účet legrácky apod.“* (Kolář, 2011, str. 47)

2.3.2 Druhé stadium – Přitvrzování manipulace a výskyt fyzické agrese

Ostrakismus se v druhém stadiu dále rozvíjí. Jedinec, který byl vyčleněn z kolektivu, začíná ostatním sloužit jako oběť pro uvolnění napětí. Začínají si na něm vybíjet své neúspěchy nebo slouží jako prostředek k odreagování již za pomoci fyzických ataků. Samozřejmě, že agresorem nemusí být celá třída, ale pouze jedinec z ní, případně skupina kolem jednoho agresora. Postupem času může dojít k tomu, že agrese neslouží jen jako forma odreagování, ale začínají oběť šikanovat pro pobavení.

V tomto stadiu již oběť má neskutečný strach ze svých agresorů, je v neustálém stresu z očekávání dalších útoků. Dochází k markantnímu zhoršení prospěchu ve škole. Dítě hledá záminky, aby nemuselo jít do školy. Vzhledem k tomu, že má strach o tom někoho informovat, tak je za své chování kritizováno okolím. Ze strany rodičů

přicházejí v různých formách tresty. Nikoho však nenapadne, že taková změna v prospěchu a chování může mít počátek úplně jinde.

Jiným směrem se bude ubírat skupina, s pozitivním postojem mezi jedinci ve skupině. Pokud ve skupině převažují pozitivní hodnoty jedinců, kterým není lhostejné, pokud by se někdo choval k jinému negativně nebo agresivně, tak v tomto případě většinou pokusy o šikanování nemají úspěch. Je velmi nízká pravděpodobnost, že taková skupina vznikne sama od sebe, většinou je zapotřebí vedení dobrého pedagoga.

2.3.3 Třetí stadium – Klíčový moment (vytvoření jádra agresorů)

Klíčový moment nastává, pokud se nenastaví přesné mantinely dění ve skupině a nezamezí se prohlubování agrese. Agresivní jedinci se začínají spolčovat do skupin, vytvářejí tzv. „úderné jádro“. V počátcích se objektem jejich agrese stávají jen ti, kteří byli oběťmi v prvních dvou stadiích. Pokud nemá zbytek skupiny pozitivní postoj a nezamezí také agresi, dochází postupně k ovládnutí zbytku skupiny jádrem agresorů. K šikaně už totiž nedochází jen náhodně, ale agresori jsou již ve svém konání systematictější a útoky bývají promyšlenější.

2.3.4 Čtvrté stadium – Většina přijímá normy agresorů

Pokud nedošlo k zastavení šikany ve třetím stadiu, je vliv agresorů tak silný, že skupina přebírá normy agresorů. Dochází k tomu, že i jedinci, kteří v prvotních stadiích měli negativní postoj k šikanování, se na šikanování začínají podílet. Většinou tím, že se snaží vymyslet jakým způsobem trápit oběť, se snahou zavděčit se agresorům. V tomto stadiu je psychika oběti tak zasažena, že se svým způsobem stává na útocích závislá, svou roli přijme za normální a již se nebrání. Případně bere své trýznitele jako své kamarády a ve všem jim plně důvěřuje.

2.3.5 Páté stadium – Totalita neboli dokonalá šikana

Pokud nebyla zahájena léčba šikany ve čtvrtém stadiu, tak se infekce dostala do posledního stadia vývoje. Normy agresorů jsou již přijaty celým třídním kolektivem a dochází k nastolení „totalitní ideologie šikanování“ (Kolář, 2011, str. 52). Třídní kolektiv je rozdělen na dvě skupiny, na agresory a na jejich oběti. Podle Koláře agresori označují sami sebe za nadlidi, krále, pány tvorstva a své oběti za své poddané, podlidi, odpad společnost. Stejně jak je označují, se k nim i chovají. Mohou jim způsobovat jakoukoliv formu bolesti a jejich oběti nejsou schopny se jim žádným způsobem bránit. Stávají se na agresorech ještě více závislými a udělají pro ně cokoliv. V případě, že se

tento stav stane pro oběti již neúnosný, hledají jakékoliv možnosti, aby se vyhnuli škole a setkání s agresory. Jsou schopni zajít až tak daleko, že si způsobí zranění, jen aby byli hospitalizováni v nemocnici, nebo dojde k jejich psychickému zhroucení, ojedinele se oběť uchýlí až k sebevraždě.

Toto stadium je spíše typické pro věznice nebo výchovné ústavy. Ve školách se může vyskytovat spíše v mírnější formě. Ve škole bývá strůjcem tohoto stadia většinou žák oblíbený jak v třídním kolektivu, tak i mezi pedagogickým sborem, který organizuje chod třídy a pomáhá učitelům. V takovém případě je i velmi těžké odhalit strůjce šikany, neboť i přes přímé označení agresora obětí, jí nikdo nevěří.

Samozřejmostí je, že každé stadium šikany vyžaduje jiný druh léčby. První tři stadia bývají při léčbě jednodušší v tom, že vyšetřovateli šikany se může podařit najít spojence a svědky šikany mezi dětmi z infikovaného kolektivu. Oproti tomu u posledních dvou je složité nejen odhalení, ale i léčba infikované skupiny. Jedinci ze skupiny odmítají proti sobě vypovídat, označit hlavního agresora a mají také odpor proti jakékoliv snaze tuto infekci vyléčit.

Lavasová (2006, str. 7 a 8) ve své publikaci používá také pětistupňovou stupnici stadií vývoje šikany, jejíž stadia jsou obsahově shodná s vývojovými stadii podle Koláře. Pouze názvy používá jiné, a to:

1. Ostrakismus
2. Přitvrzování
3. Nukleový
4. Mlčící většina
5. Dokonalá šikana

2.4 Formy šikany

K základním formám šikanování podle článku 2., Metodického pokynu MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení patří fyzické, verbální a smíšené šikanování, které může mít aktivní nebo pasivní formu působení agresora. Lavasová (2006, str. 74) rozšiřuje tyto formy ještě o aktivní a pasivní přístup agresora. Pro přiblížení forem šikanování uvedu pár příkladů:

- Fyzická – za pomoci síly agresor buď útočí na oběť (aktivní), nebo maří její cíle, případně ji brání v konání toho, co by ráda (pasivní),
- Verbální – agresor oběti nadává, ponižuje ji (aktivní), případně ji přehlíží a ignoruje (pasivní),

- Smíšené – kombinuje obě formy, jak fyzickou, tak i verbální.

V případě, že agresor je tím, který oběť přímo šikanuje, mluvíme o přímé formě šikany. Nepřímá forma šikany se vyznačuje tím, že agresor k šikanování využívá své pomocníky, které řídí v tom, co mají oběti provést.

2.5 Kyberšikana

Jedná se o formu psychické šikany, o které můžeme začít hovořit v případě, kdy *"agresor oběť úmyslně, zpravidla opakovaně ohrožuje, pronásleduje a týrá psychicky a zneužívá k tomu moderní komunikační nástroje a internet. Stejně jako u jiných forem šikany je primárním cílem útočnicka ublížit oběti."* (Mašková, 2010, str. 2). O kyberšikanu se může jednat nejenom v případech, kdy útočník úmyslně a záměrně týrá oběť, ale i tehdy, pokud dojde ke zveřejnění nějaké, dle autorů vtipné, informace na internetu. Většinou se jedná o videonahrávku, nebo o zveřejnění nevhodné přezdívky či informace, která oběť poškozují. Pokud dojde ke zveřejnění informace na sociální síti, dochází k tomu, že se snaží každý, kdo to uvidí k tomu přidat nějaký "vtipný" komentář. Ve výsledku tedy může dojít k tomu, že zveřejněná informace nemusela být pro oběť až tak frustrující, ale následné komentáře ublíží její psychice podstatně více.

Kyberšikana může být považovaná za moderní podobu klasické šikany. Jejich společným cílem je někomu ubližovat s tím rozdílem, že klasická šikana k tomuto záměru využívá jak psychickou formu, tak i formu fyzickou. Naopak kyberšikana využívá převážně jen psychickou formu. Dle mého názoru, se jedná o formu šikany, která je v mnohém nebezpečnější než klasická forma šikany. Útočník může na svou oběť útočit 24 hodin denně a nepotřebuje k tomu ani to, aby oběť byla připojená on-line. Oběť šikany nemá možnost se před agresorem, na rozdíl od klasické formy šikany kam schovat. Informace zveřejněné na internetu mají mnohem širší sociální dopady. Vzhledem k tomu, že na oběti nejsou viditelné znaky po fyzickém napadení, bývá kyberšikana, jako psychická forma šikany, obtížněji rozpoznatelná. Kyberšikana může být spojená i s klasickou šikanou. Například v situaci, kdy skupinka žáků fyzicky napadne svého spolužáka a celý incident někdo nahraje na video, které následně zveřejní na internetu (Krejčí, 2010).

2.5.1 Oběť

Na rozdíl od klasické šikany, kdy si agresor vybírá za oběť slabšího jedince, ať již fyzicky nebo mentálně, tak obětí kyberšikany se může stát kdokoliv, *„nezáleží na věku, pohlaví, fyzické síle, postavení v sociální skupině úspěšnosti ve společnosti."*

(Krejčí, Kopecký, 2010, str. 6). Nejsou ojedinělé ani případy, kdy oběť klasické šikany se stala i obětí kyberšikany.

Nejčastějšími projevy kyberšikany bývají ponižování, pomlouvání, zastrašování, nadávání, vyhrožování, vydírání, pronásledování, nebo vyloučení oběti z virtuální komunity (Krejčí, Kopecký, 2010). Důsledky kyberšikany jsou mnohem horší, než důsledky klasické šikany, neboť zveřejněná informace na internetu vydrží déle, než nějaké nadávky, nebo pomluvy vyřčené v reálném světě. Dopad informací zveřejněných ve virtuálním světě trvá mnohem déle než nadávka či pomluva ve světě reálném, která se sice načas rozšíří davem, ale většinou velmi brzy opět zanikne. Následky takového jednání bývají veliké, nejenom že může dojít k psychickému zhroucení oběti, ale také k pokusu o sebevraždu.

2.5.2 Útočník

Útočník má ve většině případů výhodu v tom, že vystupuje anonymně, což posiluje sílu jeho útoků a účinnost zveřejňovaných informací na strach a utrpení oběti. Přesto je vysoká pravděpodobnost, že útočník pochází ze stejné kolektivy jako oběť. Útočník vystupuje na internetu pod různými přezdívkami, zakládá si různé emailové adresy, využívá k přístupu veřejné terminály, k obtěžování telefonem využívá předplacených karet. Anonymní vystupování vzbuzuje v útočnickovi pocit, že nemůže být nikdy dopaden a postupem času se snaží své útoky stupňovat a využívat k projevům drsnější formy. Na sociálních sítích útočník vystupuje pod různými identitami, mění si pohlaví, věk, místo odkud pochází, jen aby zmátl a více zastrašil svou oběť.

Dle mého názoru není u kyberšikany počet útočníků vyšší než u klasické šikany, ale počet přihlížejících je podstatně vyšší než u klasické šikany. Mimo ty, kteří si jen přečetli informaci o oběti, nebo shlédli fotky či video, se do kyberšikany, možná nevědomky, zapojují i další nezúčastněné osoby, které šíří tyto informace nebo videa dále. Jedná se o ty, kteří tyto informace sdílí na svých profilech, preposílají to jako odkaz dalším lidem a tím zajišťují šíření těchto informací co největšímu počtu lidí. To má dopad na oběť mnohonásobně vyšší a plní to cíle útočníka. Lidé, kteří at' jen shlédli, nebo šíří dále informace o oběti se stávají sekundárními útočníky (Krejčí, Kopecký, 2010).

2.5.3 Projevy kyberšikany

Kyberšikana se může projevovat různým způsobem a také v ní často dochází ze strany útočnicka ke kombinování více typů útoků. Za nejčastější projevy kyberšikany, se kterými se můžeme setkat, je považováno:

➤ Vydávání se za někoho jiného - krádež identity (impersonation)

- výsledkem krádeže přístupových informací k účtu je jeho zneužití proti původnímu majiteli. Útočník se vydává za původního majitele účtu a jeho prostřednictvím rozesílá hrubé a nepravdivé zprávy známým majitele účtu, nebo zveřejňuje pod jeho jménem nepravdivé a pomlouvačné informace na sociálních sítích, vymazává mu kontakty a zprávy. Dochází také ke zneužití osobních údajů majitele účtu, např. k objednávkám zboží na e-shopech, nebo k páčání trestné činnosti,

➤ Vyloučení z virtuální komunity (exclusion)

- jedná se o drastické vyloučení z nějaké on-line skupiny, ve které by chtěla oběť zůstat,

➤ Provokování a napadání uživatelů v online komunikaci (flaming)

- cílem takového jednání je nabourat se mezi uživatele on-line komunikace (chat, sociální sítě, diskuze k nějakému problému) a pomocí urážek a provokování je proti sobě poštvat,

➤ Zveřejňování cizího tajemství (outing)

- jedná se o to, kdy útočník zná nějaké intimní tajemství a toto následně zveřejní na internetu, aby se o tajemství dozvědělo co nejvíce lidí,

➤ Ponižování a pomlouvání (denigration)

- útočník se snaží za pomoci nepravdivé pomluvy poškodit svou oběť v očích oběti známé veřejnosti a tím narušit jeho vztahy. Tento typ je hojně užíván žáky s cílem diskreditovat učitele,

➤ Obtěžování (harassment)

- útočník se snaží za pomoci prozvánění, telefonování, zasílání zpráv (SMS, email, chat), znepříjemnit oběti život a vyvézt jí z rovnováhy.

2.5.4 Možné příčiny vzniku kyberšikany

Příčinou vzniku kyberšikany může být odplata. Útočník se tímto způsobem mstí oběti např. za to, že s ní přestala kamarádit. Jako příklad bych uvedl případ třináctileté slečny:

Třináctiletá Američanka Megan Meier se při přestupu na novou školu virtuálně seznámila s šestnáctiletým chlapcem Joshem Evansem. Nikdy se osobně nesetkali, avšak po několika zprávách se Megan zamilovala a netrpělivě čekala na další zprávu od Joshe. Jednoho dne Josh Megan napsal místo vyznání nenávistnou zprávu, že je odporná, a že by byl svět bez ní lepší. Megan náhlý nepřátelský obrat nezvládla a několik minut po přečtení se oběsila v koupelně. Při vyšetřování případu se zjistilo, že pod identitou Joshe Evanse se neskryval neznámý mladík, ale matka jedné z kamarádek Megan. Celý incident vyvolala prý jen jako žert a zároveň jako pomstu za to, že se Megan přestala kamarádit s její dcerou. Zákeřnost tohoto případu tkví také v tom, že agresorem nebyl vrstevník, ale dospělý jedinec, který zcela ignoroval, podcenil a zneužil city dospívající dívky. (Hulanová, 2012, str. 43)

Další příčinou může být také již zmiňovaná anonymita útočníka, za kterou se skrývá. Také spojení klasické šikany s kyberšikanou, kdy útočník, nebo útočníci zveřejňují na internetu nahrávky fyzického napadání nic netušících obětí. Čekají na reakci ostatních, kteří zhlédnou tyto videa a na tzv. "likeování", aby jich měla zrovna ta jejich nahrávka co nejvíce a dostala se na přední příčky.

V neposlední řadě bych chtěl zmínit ještě jednu možnou příčinu a to, že dnešní mládež již není skoro schopná žít a komunikovat v reálném světě, uzavírají se více do kybersvěta, život v něm berou jako reálný svět a tím se stávají potenciálními oběťmi.

2.5.5 Možnosti prevence a řešení kyberšikany

Mezi hlavní prvky prevence bych zařadil to, aby se dnešní mládež snažila oprostít od života v kybersvětě. Dále poučit děti, aby nebyly natolik důvěřivé a nesdělovaly citlivé informace o sobě, ani o nikom ze svého okolí, hlídaly si svá přístupová hesla.

V případě, že se již stanou oběťmi kyberšikany je poučit, co mají dělat. Na internetových stránkách uvádějí, aby oběť vyhledala pomoc, případně se svěřila dospělé osobě, které důvěřuje. Následně je potřeba se pokusit zajistit důkazy pro případné řešení. Pokusit se blokovat útočníka a znesnadnit mu případné další útoky. Nikdy se nesnažíme navazovat kontakt s útočníkem. Samozřejmě na tyto kroky již děti samy

nestačí a potřebují proto pomoc dospělé osoby. Proto je důležité do řešení této problematiky zapojovat i další aktéry, rodinou počínaje a vládními institucemi konče.

2.5.6 Další nástrahy kybersvěta

Mezi další nástrahy, které číhají v sítích internetu, bych chtěl zařadit kybergrooming a kyberstalking, které úzce souvisí s kyberšikanou a jejich následky mívají podobný scénář jako následky kyberšikany.

2.5.6.1 *Kybergrooming*

Kybergrooming by se dal definovat jako snaha kybergroomerů navázat kontakt s potenciální obětí. Po navázání kontaktu se snaží vzbudit v oběti důvěru, přimět ji k zasílání fotografií (převážně, na kterých je oběť svlečená), nebo i on sám se jí předvádí před on-line kamerou (většinou se před kamerou ukájí). Posléze se snaží oběť přimět k osobní schůzce, jejímž cílem může být sexuální zneužití, fyzické napadení, nebo zneužití oběti pro dětskou pornografii (V. Krejčí, K. Kopecký, 2010). V případě, že oběť nechce svolit ke schůzce, tak jí útočník vydírá např. tím, že to oznámí rodičům, nebo že zveřejní zaslané fotografie. Kybergrooming je vlastně pokus o psychickou manipulaci s obětí prostřednictvím informačních a telekomunikačních technologií. Oběťmi se většinou stávají dívky s nízkým sebevědomím a sebeúctou, osamělé, naivní a přehnaně důvěřivé. Mezi útočníky patří osoby s nízkým i vysokým statutem, mohou mezi ně patřit i osoby, které již byli za sexuální obtěžování dětí souzeny. Patologický zájem o děti byl diagnostikován u většiny odhalených útočníků. Také pro ně bývá jednodušší navazování vztahu s dětmi, než s dospělými. Neobvyklá není ani spolupráce několika kybergroomerů mezi sebou.

Kybergroomeři se snaží s oběťmi manipulovat. Aby docílili svého, vyžaduje to dlouhou dobu. Tuto dobu můžeme to rozdělit do čtyř částí:

1. Příprava kontaktu - např. kybergroomer si pod cizí identitou podá zajímavý inzerát, aby nalákal potencionální oběť,
2. Kontakt s obětí - v této části kybergroomer navazuje kontakt s dítětem a snaží se tento vztah upevňovat a získat si důvěru. Později se snaží vymámit z oběti intimní informace a fotografie s erotickým podtextem,
3. Příprava na osobní schůzku - poté co již útočník získal dostatek intimních informací, začíná připravovat oběť na osobní schůzku. V případě, že oběť není ochotna a brání se osobní schůzce, ji začne následně získanými informacemi vydírat,

4. Osobní schůzka – jedná se o cíl, kterého chtěl kybergroomer dosáhnout. K útoku na oběť nemusí dojít přímo na první schůzce, ale kybergroomer se může snažit ještě vztah prohloubit a až poté zaútočit. Následky útoků jsou pro oběti nedozírné a to jak po fyzické, tak i po psychické stránce. (Krejčí, Kopecký, 2010)

Za nejúčinnější ochranu před kybergroomingem považují prevenci. Rodiče by se měli více zajímat o to, s kým si jejich děti píšou na internetu, měli by s nimi komunikovat o nástrahách internetu a vysvětlit jim jaké následky by jejich nevinné dopisování mohlo mít.

2.5.6.2 *Kyberstalking*

Kyberstalking nebo stalking by se dal definovat jako cílené, dlouhodobé, opakované a stupňované obtěžování. (Krejčí, Kopecký, 2010). Jediným rozdílem mezi kyberstalkingem a stalkingem je v prostředcích, které stalker používá k obtěžování. Kyberstalker využívá k obtěžování různé sociální sítě, instant messengery (ICQ, SKYPE, chat).

Mezi nejčastější oběti stalkerů patří bývalí partneři, nebo známé osobnosti, které se snaží stalkeri zaujmout opakovaným kontaktováním pomocí zpráv, dopisů či zasíláním dárků. Pokud na to oběť nereaguje, snaží se svůj tlak zvyšovat a dávat najevo svou sílu vyhrožováním, pronásledováním, případně naplněním výhrůžek. Snahou stalkera může také být vybranou oběť zdiskreditovat za pomoci nepravdivých informací jak v jejím okolí, tak u známých osobností, zveřejněním takovýchto nepravdivých informací v médiích. Vztah mezi útočníkem a jeho obětí lze rozdělit do tří rovin:

1. "Oběť stalkera osobně zná a ví, že on je osobou, která ji pronásleduje.
2. Oběť stalkera osobně zná, ale neví, že on je osobou, která ji pronásleduje.
3. Oběť stalkera osobně nezná (např. kyberstalkeři hledající své oběti na internetu)." (Krejčí, Kopecký, 2010, str. 25)

Před stalkingem se můžeme bránit následovně:

1. snažíme se přerušit jakékoliv kontakty se stalkerem,
2. vyhýbáme se případnému setkání,
3. snažíme se získat dostatek důkazů o projevech stalkera,
4. nezveřejňujeme nikde kontakty na sebe,
5. kontaktujeme policii.

2.6 Účastníci šikany

V této kapitole se pokusím přiblížit předpoklady dětí k tomu, aby se stali potenciální obětí šikany nebo agresory takového jednání. Samozřejmě, že někteří jedinci k tomu, stát jedním nebo druhým, mají větší předpoklady. Nikde ale není psáno, že obětí šikany, případně agresorem se nemůže stát kterékoliv dítě.

2.6.1 Oběť šikany, rozpoznání, typologie a změna chování v rodině

Jak jsem již uváděl, obětí se může stát kterékoliv dítě. Většinou se ale obětí stane dítě, které se nějakým způsobem odlišuje od kolektivu, které trpí nějakou formou hendikepu, ať již tělesnou nebo mentální. Mohou jí být i děti, které na první pohled projevují strach, svou psychickou, případně tělesnou slabost. Děti, jejichž výchova je příliš ochranná (maminčiny mazánci), které nastoupili do původního kolektivu později. Mezi další potenciální oběti bychom mohli zařadit děti pocházející z rodin z nižších sociálních vrstev, či z rodin se silně náboženským postojem. V neposlední řadě se obětí šikany může stát i dítě rasově odlišné od majoritní skupiny.

Bendl (Bendl, 2003, str. 42) ve své knize uvádí 5 typologií obětí:

1. Pasivní oběti – většinou se jedná o děti fyzicky slabé, s nízkou sebedůvěrou, vysokým strachem a těžko navazující kontakty,
2. Provokující oběti – děti, které své okolí neustále provokují, nenechají nikoho na pokoji, ale jakmile je jim opláceno podobnou mincí, okamžitě si stěžují,
3. Účelové oběti – přebírají role obětí jen proto, aby byli středem pozornosti. Případně se cíleně účastní výtržností jen proto, aby je skupina přijala mezi sebe,
4. Falešné oběti – pro získání pozornosti na svou osobu si přehnaně stěžují na chování jiných dětí,
5. Útočníci/oběti – jedná se o děti, které jsou chvíli v roli obětí a chvíli v roli útočníka.

2.6.2 Agresor šikany, rozpoznání, typologie, vliv sociálního prostředí

Agresorem se může stát jak premiant třídy, který je mezi spolužáky a u učitelů oblíbený, nebo na druhou stranu jím může být agresivní jedinec se špatným prospěchem a nálepkou „grázla“ od většiny učitelů. Základní příčinu těchto projevů agrese bychom měli ale hledat v rodině, potažmo ve výchově.

Většina autorů se shoduje na třech typech agresorů. Rád bych zde uvedl typologii agresorů podle Martínka, který původní tři typy doplnil ještě o čtvrtý (Martínek, 2009, str. 136 – 139).

1. Agresor hrubý, fyzický (hrubián) – charakteristické je pro něj užívání fyzické síly k tyranizování svého okolí. Těší ho ponižování oběti, nad kterou má převahu fyzické síly. Ve většině případů se jedná o jedince, který je vychováván v rodině, kde za prohřešek následuje tvrdý trest. Může se také jednat i o rodinu, ve které výchova nemá jasně stanovená pravidla a za prohřešky je jedinec trestán podle nálady rodiče,
2. Agresor jemný kultivovaný (slušňák) – tento typ agresora ve většině případů šikanu řídí, ale sám ji nevykonává. U učitelů bývá velmi oblíben a nezřídka se jedná i o předsedu třídy. Při odhalení šikany bývá i jedním z pomocníků při vyšetřování. Tento typ agresora je ve většině případů vychováván tvrdě vojenskou výchovou, má striktně stanovená pravidla a mantinely, za jejichž překročení následuje tvrdý trest. Proto napětí, ve kterém žije, musí někde „ventilovat“,
3. Agresor srandista – je to typ, který si z ničeho nedělá hlavu. V tom je také vychováván svými rodiči. Výchova nemá žádná pravidla a škola v čele s učitelem je jen nutnost. Do nudných hodin vloží vždy nějaký dobře mířený vtíp, kterému se všichni zasmějí. Pokud někoho šikanuje a je při tom přistižen reaguje tím, že je to pouhá sranda. Učitel na to reaguje pouze tím, aby se to již neopakovalo, a dál šikanu neřeší,
4. Agresor spouštějící ekonomickou šikanu – jedná se o nový typ agresora, který je vychováván v prostředí, kdy čas a city rodičů jsou kompenzovány nejnovějšími elektronickými novinkami. Taková výchova se odráží i v tom, že není nic, po čem by musel toužit, protože co chce, ihned dostane. Pokud si neváží věcí, nedokáže si vážit ani lidí. Třídní kolektiv kastují např. podle toho, jaký kdo má mobil, jakou značku oblečení nosí, čímž spouští „ekonomickou šikanu“. Pro zvýšení své vlastní prestiže nutí rodiče své děti navštěvovat výběrové školy a to i přes to, že na obsah výuky nestačí.

2.6.3 Mlčící přihlížející většina

Šikana samozřejmě není jen hra o dvou hráčích, o agresorovi a oběti, ale většinou se na ní nepřímo podílí i celý kolektiv třídy. Kolektiv může hrát roli také při předvádění agresora, před kolektivem dívek předvádí svou sílu na slabším jedinci jen proto, aby se jim zalíbil a odradil případné soky. Ostatní z kolektivu mají také strach šikanu oznámit, neboť se bojí agresora, případně toho, že by se mohli stát příští obětí.

Z historického hlediska je známé, jak jsou lidi fascinováni násilím, které není páčáno na jejich osobě. Stačí si připomenout, jakou společenskou událostí bylo veřejné lynčování, nebo popravy (Říčan, Janošová, 2010, str. 63 – 64)

3 Šikana z pohledu práva

Z právního hlediska není šikana jako ucelený čin popsán v žádném zákoně. V zákonech jsou popsány pouze dílčí skutky, kterých se dopustil agresor na oběti.

Problém nastává v případě řešení šikany na základní škole. Kromě pár výjimek v devátých třídách, kde se již nacházejí mladiství, je většina dětí pod věkovou hranicí trestní odpovědnosti. Pokud se agresor dopustí činu, který je jinak označován jako závažný trestný čin, může soud uložit pachateli ochranou výchovu ve zvláštním výchovném zařízení. Do tohoto zařízení může soud umístit i tehdy, pokud uzná, že je to nutné k zajištění řádné výchovy osoby mladší než patnáct let, která spáchala čin, který by jinak byl trestným činem. Závažné trestné činy mládeže a mladistvých řeší zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

Někteří odborníci poukazují na zvyšující se agresivitu dětí na základní škole, která je namířená nejenom na jiné děti, ale také na učitele. Sdílím s nimi i názor, že je nutné snížit hranici trestní odpovědnosti.

3.1 Zákonné normy řešící dílčí skutky šikany

3.1.1 Listina základních práv a svobod

(zákon č. 2/1993Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod)

Je základním zákonem, ze kterého vycházejí ostatní zákony České republiky. V Listině základních práv a svobod, jak už název vypovídá, jsou zakotvena základní práva každého občana České republiky. Z článků této listiny jsem vybral tři základní, které zajišťují každému člověku lidské a důstojné zacházení.

- Čl. 1 - Lidé jsou svobodní a rovni v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.
- Čl. 3, odst. 1 - Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.
- Čl. 7, odst. 2 - Nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.

3.1.2 Přestupkový zákon

O přestupku bychom mohli hovořit v případech, kdy dojde k porušení ustanovení:

1. § 49, což jsou přestupky proti občanskému soužití, a to například tím, že agresor oběti z nedbalosti ublíží na zdraví, případně je oběti ublíženo na cti.
2. § 50, což jsou přestupky proti majetku, a to například tím, že dojde k poškození věci, či neoprávněnému užívání cizí věci, kdy škoda nesmí přesáhnout částku 5.000,-Kč a to ani při opakovaném jednání.

3.1.3 Trestní zákoník

Jak jsem již uvedl, aby mohl být agresor řešen podle trestního zákoníku, musí být naplněna podmínka trestní odpovědnosti. Odpovědnost dětí mladších patnácti let, za protiprávní činy uvedené v trestním zákoníku, řeší zákon 218/2003Sb., kdy v § 93 tohoto zákona jsou řešena opatření, která může agresorovi uložit soud pro mládež.

Jedná se o:

- a) výchovnou povinnost,
- b) výchovné omezení,
- c) napomenutí s výstrahou,
- d) zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče,
- e) dohled probačního úředníka,
- f) ochrannou výchovu,
- g) ochranné léčení.

Podle trestního zákoníku, by mohla šikana vyústit v protiprávní čin, který vykazuje znaky uvedené v tomto zákoně. Mohlo by se jednat o tyto trestné činy:

1. ublížení na zdraví a těžká újma na zdraví - § 122
2. omezování osobní svobody - § 171
3. loupež - § 173,
4. vydírání – § 175,
5. útisk - § 177,
6. pomluva - § 184,
7. znásilnění - § 185,
8. sexuální nátlak - § 186,

9. pohlavní zneužití - § 187
10. krádež - § 205,
11. poškození cizí věci - § 228,
12. násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci - § 352
13. nebezpečné vyhrožování - § 353,
14. nebezpečné pronásledování - § 354.

3.2 Trestní postih pedagoga při přehlížení šikany

Pokud je pedagogovi oznámeno jednání podobné projevům šikany, případně sám takové jednání zjistí, je povinen zahájit v tomto směru opatření k zamezení a k řádnému vyšetření takového jednání. V případě, že tak neučiní, může být jeho čin posuzován podle trestního zákoníku jako:

1. schvalování trestného činu - § 365,
2. nadřizování - § 366,
3. nepřekažení trestného činu - § 367,
4. neoznámení trestného činu - § 368.

3.3 Možný postup školy při řešení šikany

Dle čl. 7 Metodického pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, jsou stanovena tato výchovná opatření:

1. Pro potrestání agresorů lze užít následující běžná výchovná opatření:
 - Napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele, pokud se jedná o střední školu, může se využít i podmíněného vyloučení nebo vyloučení ze studia,
 - Snížení známky z chování,
 - Převedení do jiné třídy, pracovní či výchovné skupiny,
 - Doporučení rodičům obětí i agresorů návštěvy v ambulantním oddělení střediska výchovné péče pro děti a mládež (dále SVP) nebo v nestátních organizacích majících obdobnou náplň činnosti jako SVP.

2. V mimořádných případech se užijí další opatření:

- Doporučení rodičům na dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučení realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místně příslušném diagnostickém ústavu,
- Podání návrhu orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu,
- Vyrozumění policejního orgánu, došlo-li k závažnějšímu případu šikanování.

Problémem je také to, že nelze podle § 31 odstavce 2 zákona č. 561/2004 Sb., Školský zákon, vyloučit žáka, který neukončil školní docházku.

4 Prevence šikany

Ztotožňuji se s tím, co mnozí autoři uvádějí, že mnohem snadnější je šikaně předcházet ještě před jejím vznikem, než následně odstraňovat její následky a vracet kolektiv do stavu před vznikem šikany. Říčan přirovnává ve své knize (Říčan, 1995, str. 71) šikanu k běžné nemoci. U té také platí, že je levnější a účinnější ji předcházet a činit preventivní opatření, než ji následně léčit.

Nejdůležitější v oblasti prevence je hlavně výchova v rodině a správné vedení dítěte. Správná výchova je v dnešní moderní uspěchané době již v mnoha případech problematická. Jak jsem již uvedl, v kapitole o agresi, mnoho dospělých projevuje své agresivní chování ke svému okolí, ať již ve vztazích, v obchodech, na silnici, atd. Děti totiž velmi vnímají takové chování a následně se chovají stejným, nebo obdobným způsobem ve svém kolektivu. Dětem je potřeba ukázat a učit je základní mravní hodnoty, na kterých stojí společnost. Učit je úctě k ostatním, samozřejmě nejenom k lidem, ale k jakékoliv fauně a flóře. Také jim vysvětlit co znamená čest, solidarita, aj. Tímto směrem by je měli vést jak rodiče, tak také pedagog ve škole.

Kolář uvádí ve své knize schéma, jak by taková prevence na škole měla vypadat:

1. *Pedagogická komunita, která posiluje imunitu školních skupin a celých škol proti onemocnění šikanováním.*
2. *Specifický program proti šikanování jako dílčí součást školní komunity, který dokáže případné onemocnění brzy detekovat a účinně léčit.*
3. *Odborné služby rezortu školství, tvořené pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, speciálněpedagogickými centry, diagnostickými ústavy apod., jejichž úkolem je umět řešit pokročilé šikany a vůbec poskytnout servis v oblasti prevence šikanování.*
4. *Spolupráce škol s odborníky z jiných rezortů a nestátními organizacemi zabývajícími se prevencí šikanování. Patří sem například spolupráce s kriminalisty pro mládež, sociálními kurátory, dětskými psychiatry, zejména při brutálních a kriminálních šikanách.*
5. *Pomoc a podpora MŠMT a krajských úřadů školám při vytváření prevence šikanování. Kontrola ze strany České školní inspekce, MŠMT a krajských úřadů, jak jsou připraveny ochránit žáky před šikanováním.*
6. *Monitorování situace a zabezpečování ochrany práv dětí nevládními organizacemi, jako je například Nadace Naše dítě a Linka bezpečí, Amnesty International v ČR, občanské sdružení Společenství proti šikaně (Kolář, 2011, str. 263)*

4.1 Druhy prevence

- Primární prevence – hovoříme o ní tehdy, když se snažíme předcházet vzniku šikany tam, kde se ještě neobjevila.
- Sekundární prevence – tato prevence je namístě tam, kde již došlo k šikaně, ale je již zabráněno v jejím pokračování. Namístě je odstraňování příčin vzniku šikany a předcházení jejímu opětovnému vzniku. Nesmíme zapomenout, že každé z pěti stádií vývoje šikany potřebuje jiný preventivní přístup.

4.2 Preventivní program a Školní řád

Na základě nařízení Metodického pokynu MŠMT, k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, musí ředitel každé školy zajistit, aby byl vytvořen Program proti šikanování. Na tvorbě tohoto programu by se měli podílet všichni pedagogové pod vedením školního metodika prevence. Ředitel školy následně odpovídá za jeho implementaci do praxe a vyhodnocování. Škola je také na základě § 29 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (*školský zákon*), odpovědná za bezpečnost a ochranu zdraví dětí, a to jak ve škole, tak i při činnostech s ní souvisejících. Dále je povinna, podle stejného paragrafu a zákona, vytvářet podmínky pro předcházení sociálně patologickému jednání.

Prevenčí proti šikaně na základní škole není jen vytvoření programu proti šikanování, ale také stanovení konkrétních pravidel a sankcí za jejich případné porušení ve školním řádu. Školní řád musí ředitel školy vytvořit v souladu s ustanovením § 30 zákona číslo 561/2004 Sb. *školský zákon*. Říčan, Janošová ve své publikaci (Říčan, Janošová, 2010, str. 111) mimo jiné doporučují zakázat ve školním řádu přístup žákům do některých míst školy. Jedná se o místa, na kterých není možno v dostatečné míře zajistit pedagogický dozor a mohlo by zde docházet k projevům šikany. Je důležité vždy na začátku školního roku seznámit žáky jak se Školním řádem, tak i s Programem školy proti šikanování. Povinnosti vůči škole mají i žáci. Mezi jejich primární povinnosti patří dodržování školního řádu a dodržování pokynů pedagogických pracovníků, které vyplývají z ustanovení § 22 odst. 1 písm. b) a c) zákona č. 561/2004 Sb. *školský zákon*.

Ředitel školy je také povinen zajistit poradenskou službu pro žáky a jejich rodiče, zaměřenou na prevenci sociálně patologických jevů, a to na základě § 7 odst. 2 písm b) *vyhlášky číslo 72/2005 o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních*. Zpravidla je tato služba zajišťována metodikem prevence,

výchovným poradcem, případně školním psychologem nebo školním sociálním pedagogem.

Praktická část

5 Cíle a metody výzkumu

Cílem mé práce je vypracování edukačních materiálů, které budou dány k dispozici pedagogickému sboru základních a středních škol. V těchto materiálech doplním vybrané paragrafové znění o komentář a o krátké příklady. Komentáře a příklady by měly pedagogovi dopomoci k pochopení podstaty znění paragrafu. Edukační materiály jsou přílohou bakalářské práce.

Před samotným vypracováním edukačních materiálů jsem provedl předvýzkum, který jsem zaměřil na zjištění připravenosti pedagogů ve dvou základních otázkách, kterými bylo řešení šikany a právní povědomí. Výzkum jsem prováděl na základní škole v Soběslavi a na základní škole ve Strakonících. Výzkumu se zúčastnili jak pedagogové prvního, tak i druhého stupně. Výzkumu se zúčastnilo 26 respondentů z řad pedagogů. Vzhledem k tomu, že se jednalo o anonymní dotazníky, nebudu zde uvádět žádné bližší informace, které by mohly vést k identifikaci škol.

Stanovení hypotéz:

H1: Domnívám se, že většina respondentů vyjádří pocit nedostatečné připravenosti na řešení takového problému, jakým je šikana.

H2: Domnívám se, že většina respondentů se vyjádří, že jejich právní povědomí, v otázce následků šikany, je nedostatečné.

5.1 Metodologie výzkumu

Svůj výzkum jsem založil na metodě dotazování, kdy jsem jako techniku sběru dat zvolil dotazník. Dotazník je vhodný pro kvantitativní metodu výzkumu a umožňuje nám v relativně krátké době získat velký počet dat s minimálními náklady. Také anonymita by se dala zařadit mezi další výhody dotazníku. Mezi nevýhody bych zařadil možnost neuvádět pravdivé odpovědi na otázky, neochotu respondentů k vyplňování dotazníku a jejich nízkou návratnost. Pro získání potřebných dat jsem použil dotazník vlastní konstrukce, který jsem distribuoval mezi pedagogy na vybraných školách, kdy všichni respondenti měli dostatečný čas na jeho vyplnění. Dotazník obsahoval 14 otázek. Otázky byly zaměřeny na zjištění názorů na vlastní připravenost k řešení šikany, zda se již se šikanou setkali, případně jakým způsobem ji řešily. Také jaké mají právní

povědomí v otázkách následků šikany a zda by pro ně byly užitečné již výše zmiňované edukační materiály. Výsledky výzkumu pro přehlednost uvádím pomocí tabulek a grafů.

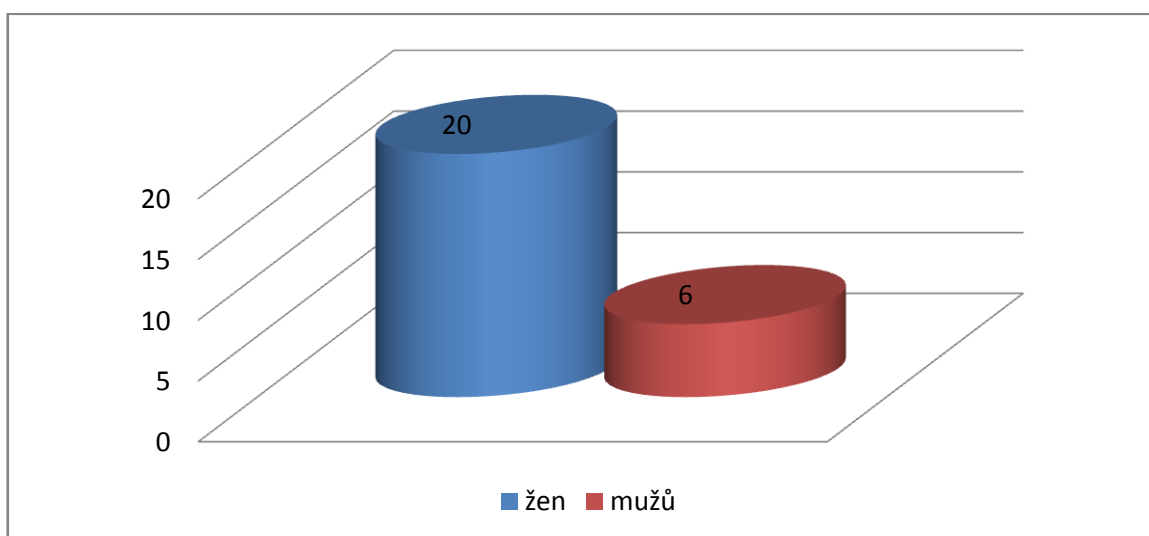
Přílohou bakalářské práce je jak prázdný dotazník, tak i ukázka vyplněného dotazníku respondentem.

5.2 Vyhodnocení dotazníku

Otázka číslo 1.

Rozdělení respondentů dle pohlaví?

Z celkového počtu 26 respondentů bylo 77 % (20) žen a 23 % (6) mužů.

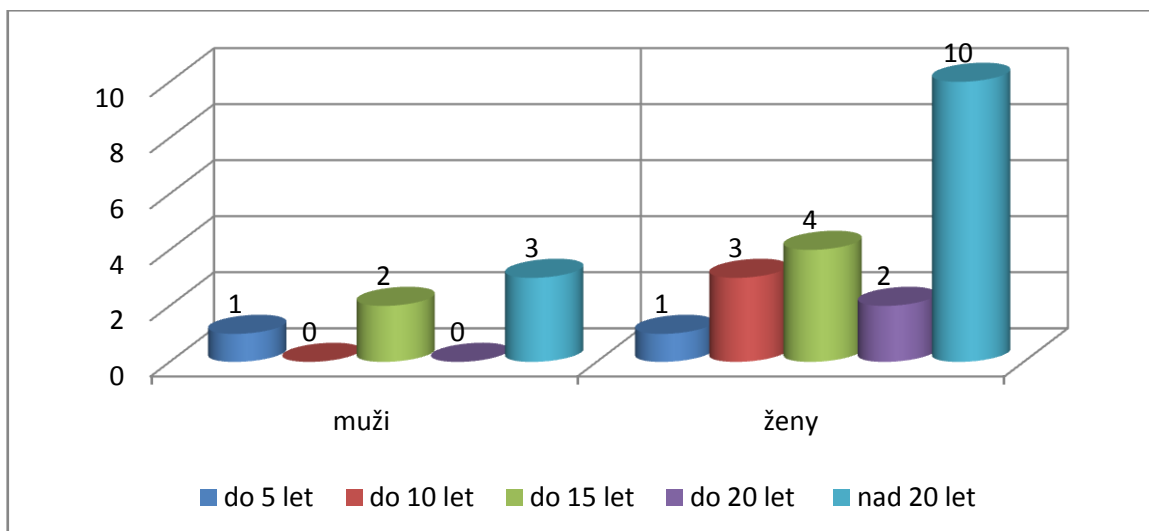

Graf: otázka číslo 1 (vlastní výzkum)

Otázka číslo 2.

Vaše pedagogická praxe je?

Nejvíce respondentů, kteří se zúčastnili výzkumu, bylo s délkou praxe nad 20 let a to 50 % (13) respondentů. S větším odstupem je následovali respondenti s délkou praxe do 15 let 23 % (6), do 10 let 11 % (3), do 5 let 8 % (2).

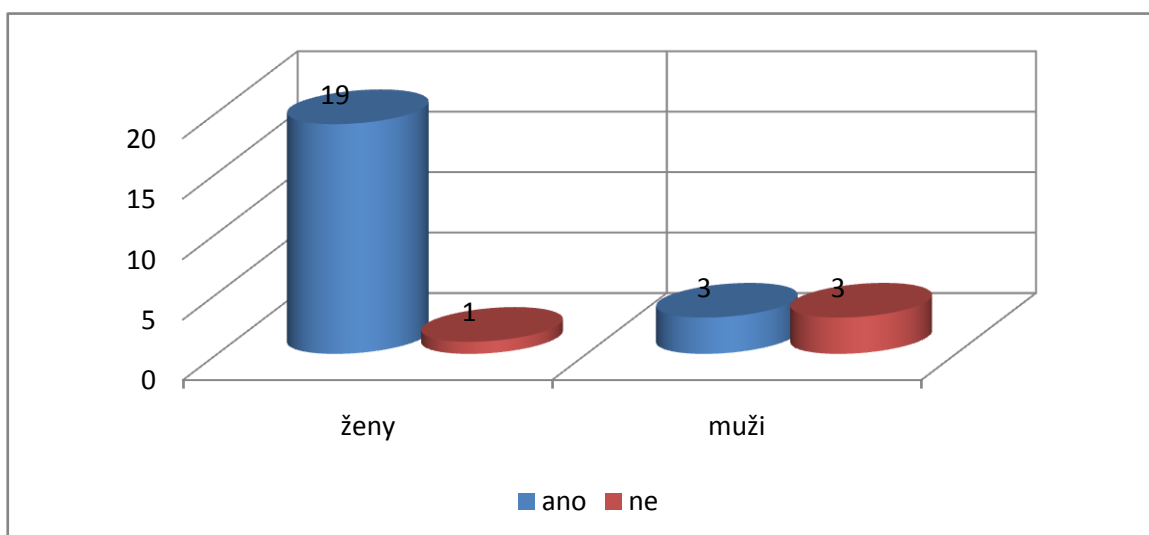

Graf: otázka číslo 2 (vlastní výzkum)

Otázka číslo 3.

Absolvoval(a) jste školení nebo jiný vzdělávací projekt v oblasti šikany?

Z dotázaných respondentů se již 85 % (22) účastnilo nějakého vzdělávacího projektu, nebo školení v oblasti šikany a 15 % (4) neúčastnilo.

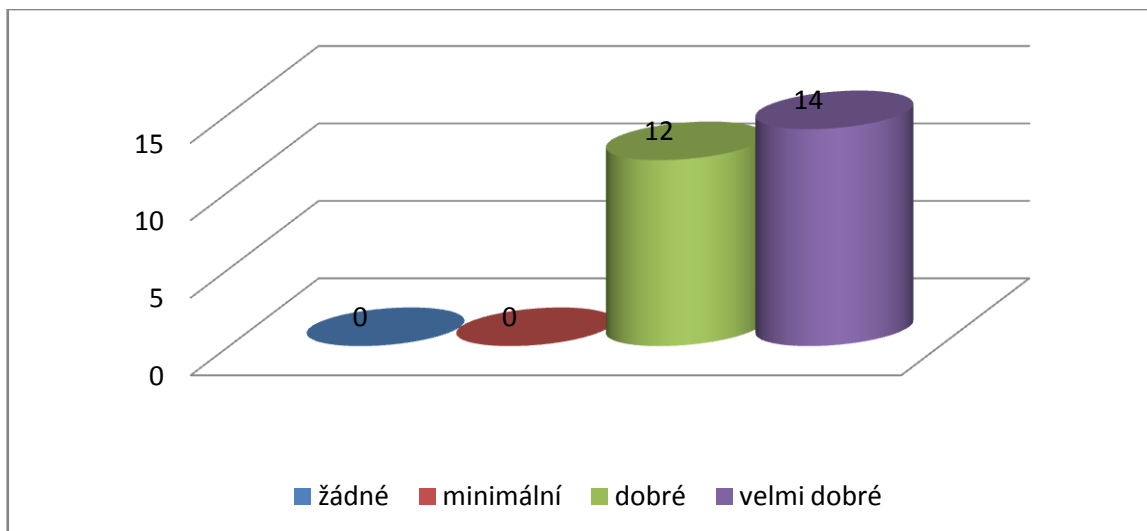

Graf: otázka číslo 3 (vlastní výzkum)

Otázka číslo 4.

Jak byste zhodnotil(a) možnost dalšího vzdělávání na Vaší škole, v otázce „šikany“.

U této otázky se 53 % (14) respondentů shodlo na velmi dobrých možnostech a 46 % (12) na dobrých možnostech vzdělávání na škole.

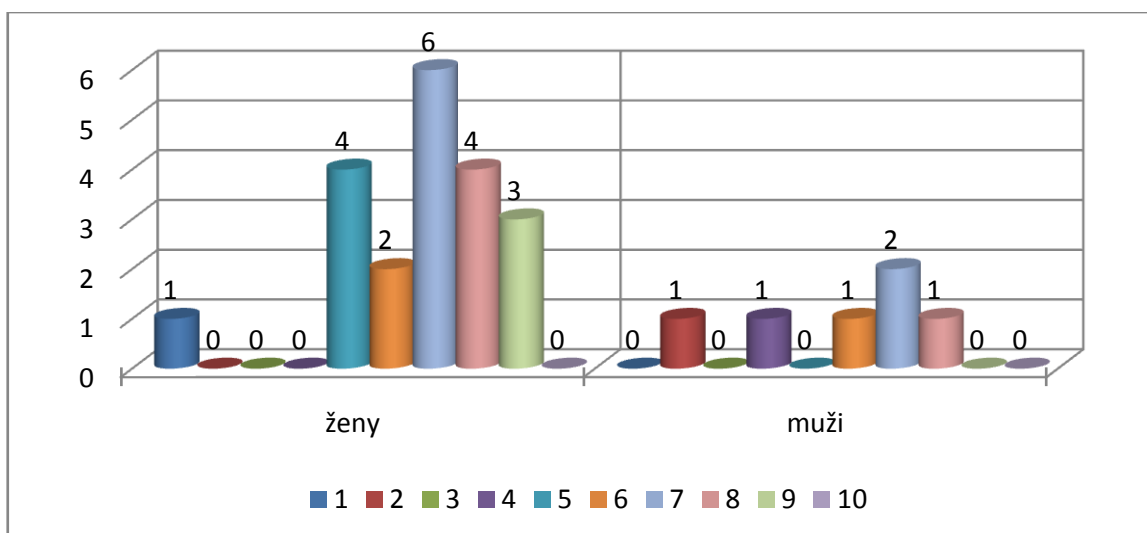

Graf: otázka číslo 4 (vlastní výzkum)

Otázka číslo 5.

Jak hodnotíte svou dosavadní úroveň připravenosti na řešení šikany? (znázorněné na stupnici od 1 do 10)

Z dotázaných respondentů hodnotilo svou připravenost jako dobrou až velmi dobrou 73 % (19), 27 % (7) respondentů hodnotilo svou připravenost jako špatnou až vůbec žádnou.

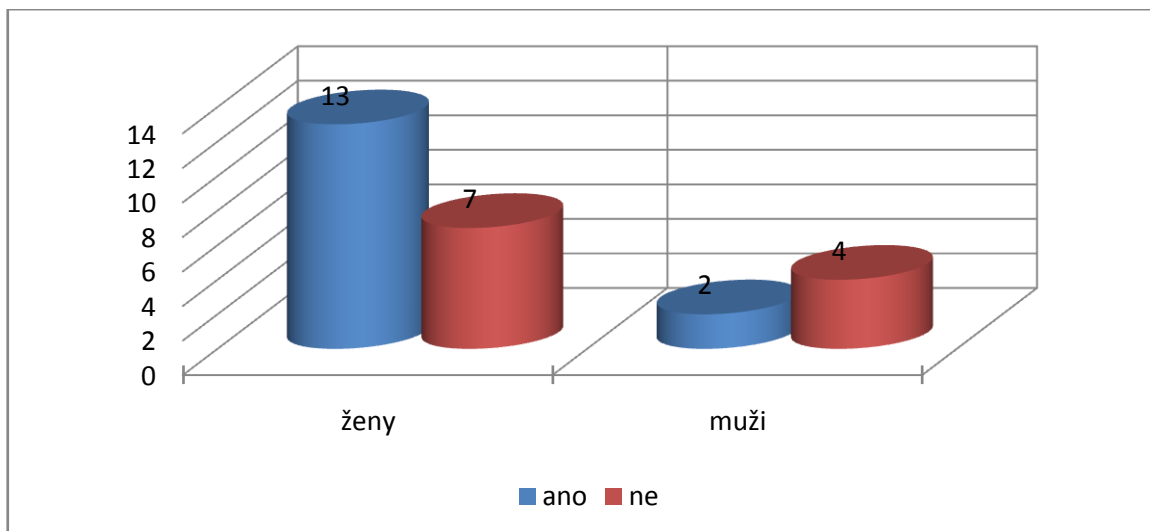

Graf: otázka číslo 5 (vlastní výzkum)

Otázka číslo 6.

Musel(a) jste již řešit ve své pedagogické praxi případ šikany?

Vzhledem k počtu žen ve školství není překvapením, že se s šikanou více setkávají ženy než muži. Z celkového počtu 26 respondentů jich už 58 % (15) řešilo šikanu.

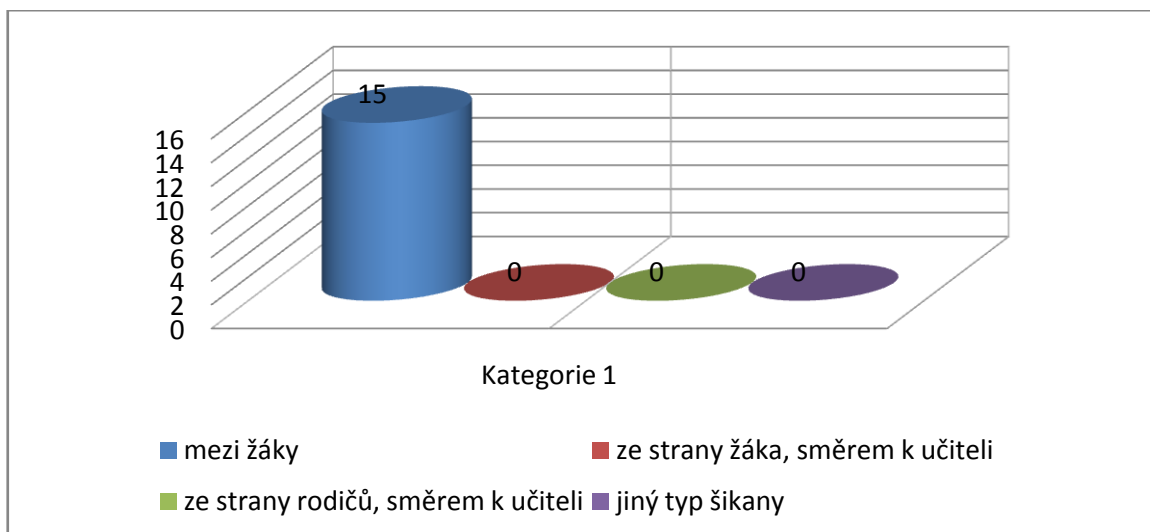

Graf: otázka číslo 6 (vlastní výzkum)

Otázka číslo 7.

Vyberte, o jaký typ šikany se jednalo:

Z respondentů, kteří museli řešit případy šikany, odpovědělo 100 % (15), že se jednalo o šikanu mezi žáky.

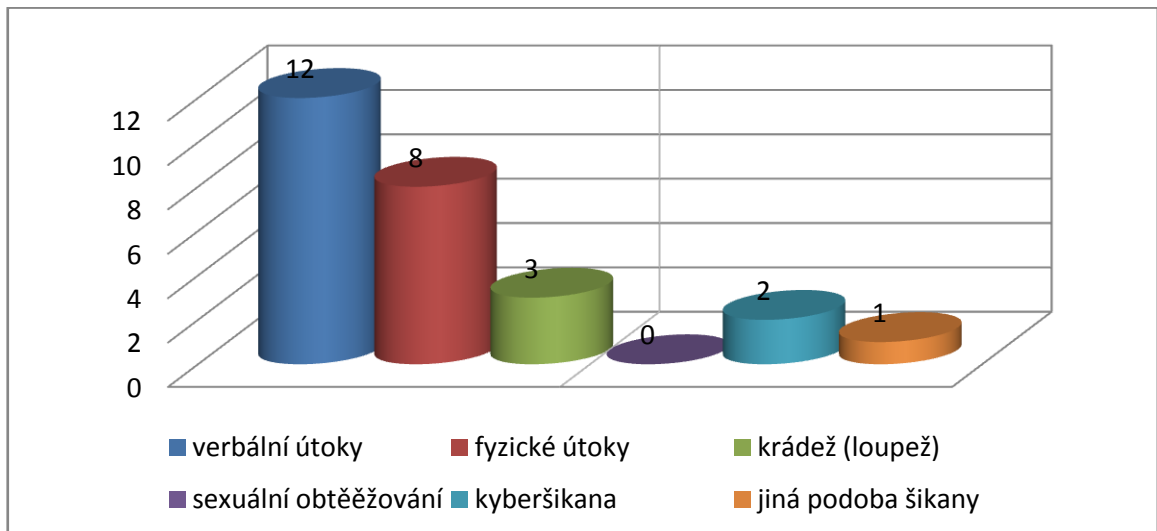

Graf: otázka číslo 7 (vlastní výzkum)

Otázka číslo 8.

Jaká byla konkrétní podoba agrese?

Respondenti, kteří řešili šikanu, uvedli, že v 46 % (12) měla podobu verbálních útoků, za ní následovaly fyzické útoky s 31 % (8), krádež 11 % (3). Ve dvou případech respondenti řešili případ kyberšikany 8 % (2) a v jednom případě měla šikana jinou podobu (rozhazování věcí, vysypávání penálu nebo peněženky) 4 % (1). V některých případech měla jedna šikana i více podob.

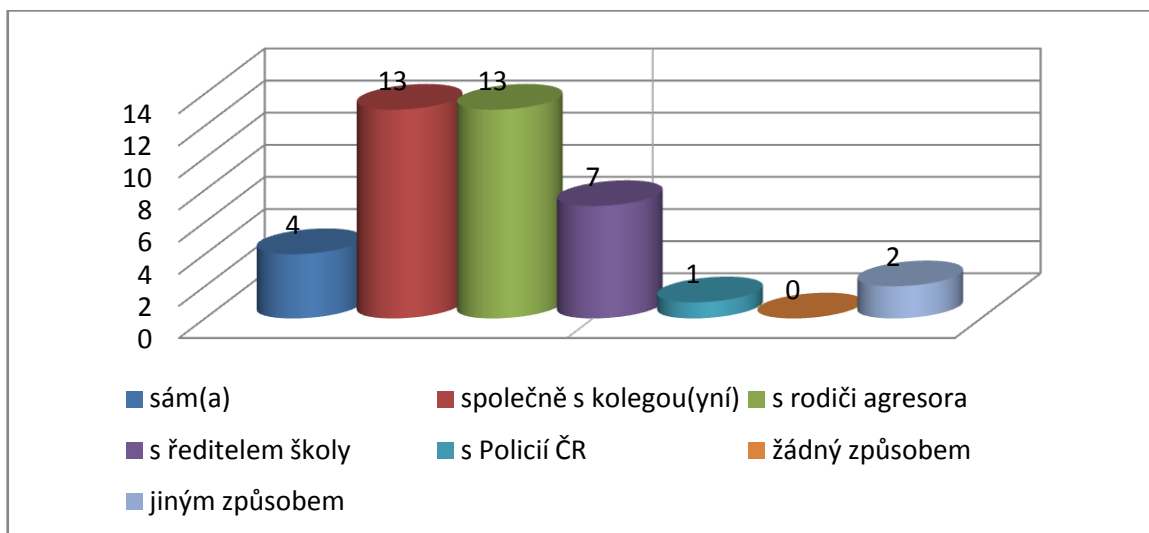

Graf: otázka číslo 8 (vlastní výzkum)

Otázka číslo 9.

Jakým způsobem jste šikanu řešil(a)?

Ve většině případů respondenti řešili šikanu s pomocí svých kolegů 32 % (13) a s rodiči agresora 32 % (13). Dále pak s ředitelem školy 18 % (7), sám 10 % (4), jiným způsobem (OSPOD, psycholog) 5 % (2), s Policíí ČR 3 % (2). Některé případy byly řešeny i několika způsoby v souběhu.

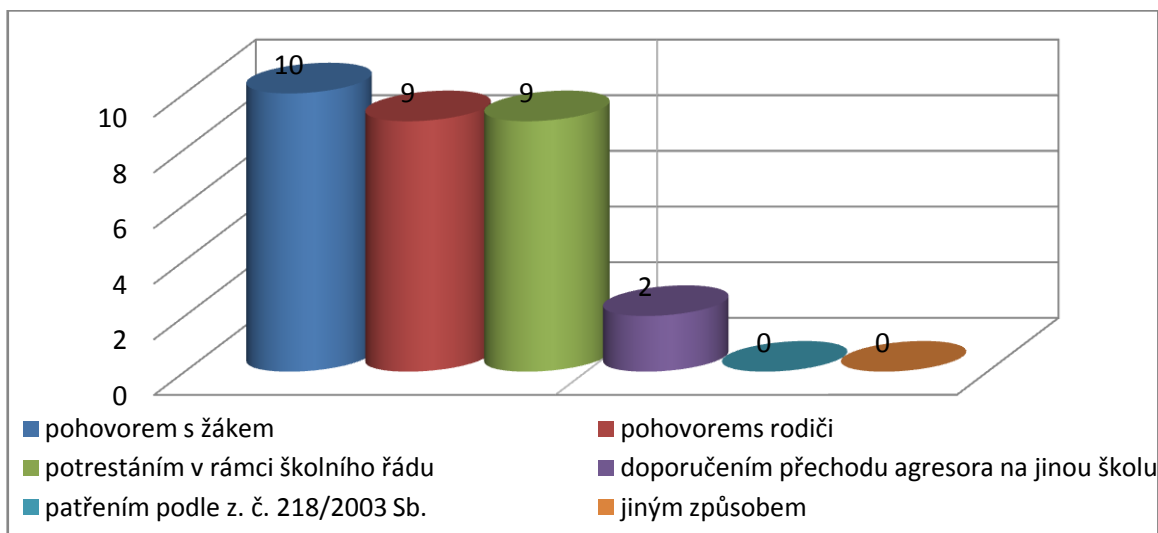

Graf: otázka číslo 9 (vlastní výzkum)

Otázka číslo 10.

Jakým způsobem byla šikana uzavřena?

Nejvíce projevů šikany bylo po provedeném šetření uzavřeno pohovorem s agresorem 33 % (10), následované pohovorem s rodiči 30% (9) a potrestáním v rámci školního řádu 30 % (9). V 7 % (2) byl rodičům doporučen přechod na jinou školu. V některých případech byla šikana uzavřena několika způsoby v souběhu.

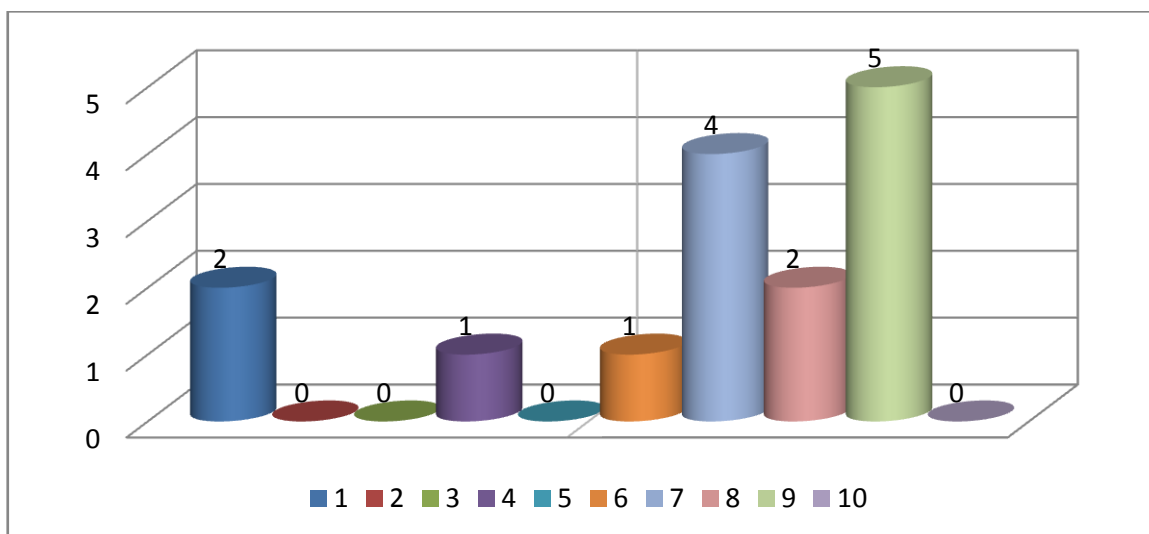

Graf: otázka číslo 10 (vlastní výzkum)

Otázka číslo 11.

Byl jste spokojen(a) s řešením šikany? (znázorněné na stupnici od 1 do 10)

S výsledkem řešení šikany, jak uvedli respondenti, byla většina z nich spokojena 33 % (5), nebo částečně spokojena 27 % (4). Nespokojenost s výsledkem řešení respondenti uvedli v 13 % (2) a v 7 % (1) byli spíše nespokojeni.

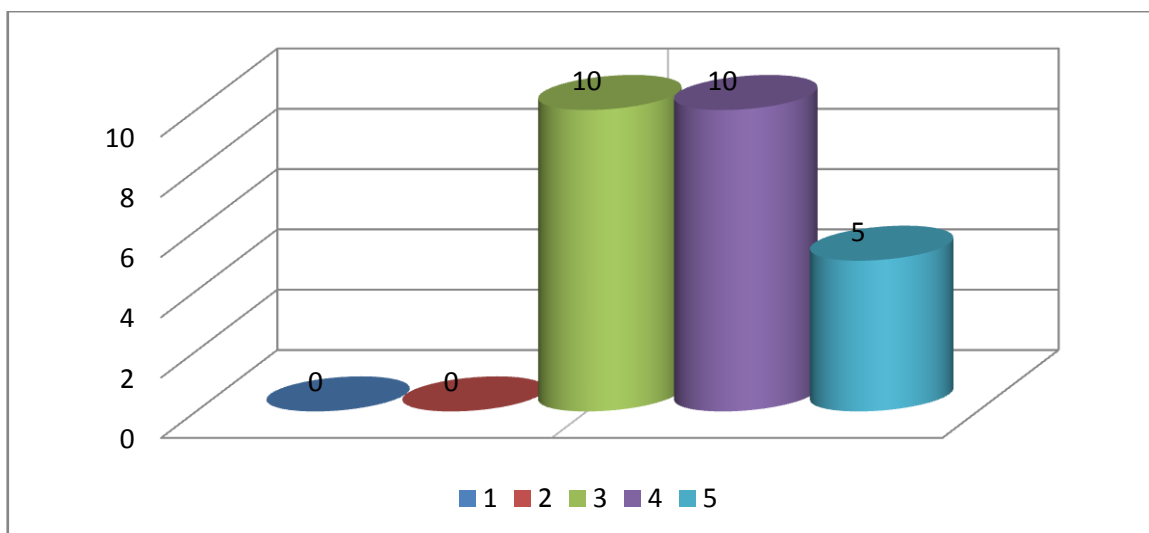

Graf: otázka číslo 11 (vlastní výzkum)

Otázka číslo 12.

Ohodnoťte Vaši znalost zákonů, které řeší následky šikany.

V této otázce měli respondenti ohodnotit své znalosti zákonů na stupnici od 1 do 5, stejným způsobem jakým je hodnocení ve škole. Respondenti ohodnotili své znalosti známkou dobře v 40 % (10), dostatečně v 40 % (10) a nedostatečně v 20 % (5).

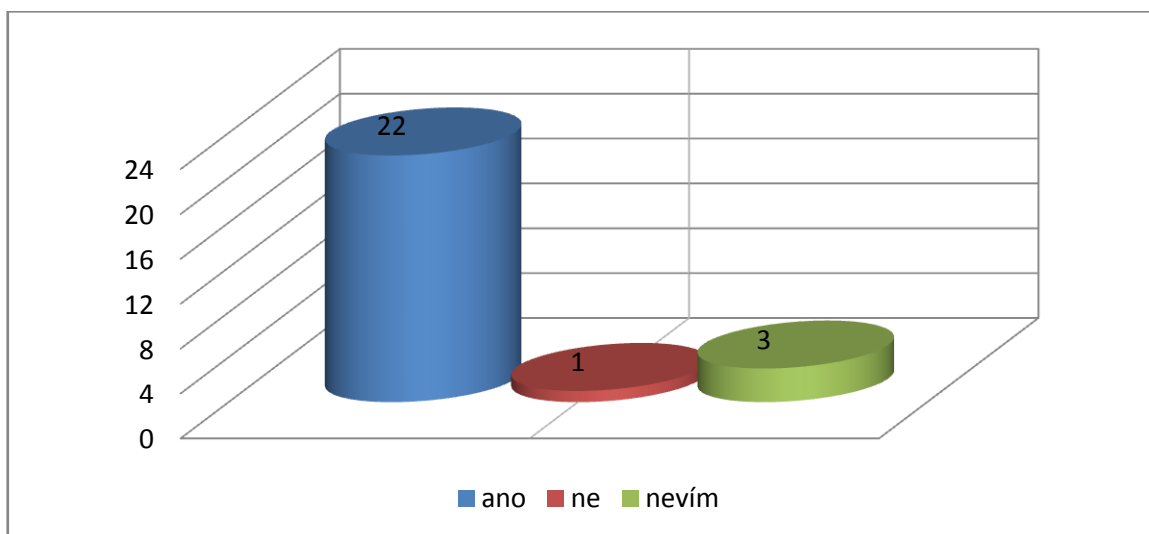

Graf: otázka číslo 12 (vlastní výzkum)

Otázka číslo 13.

Uvítal(a) byste souhrn vybraných paragrafů řešících následky šikany?

Překvapením pro mne bylo, že 85 % (22) respondentů uvedlo, že by pro ně byl souhrn paragrafů přínosem, 11 % (3) respondentů uvedlo, že neví a 4 % (1) se vyjádřil, že nemá zájem. Nezájem o tento souhrn paragrafů uvedl muž s praxí do 5 let, který se dosud nesetkal s žádným projevem šikany.

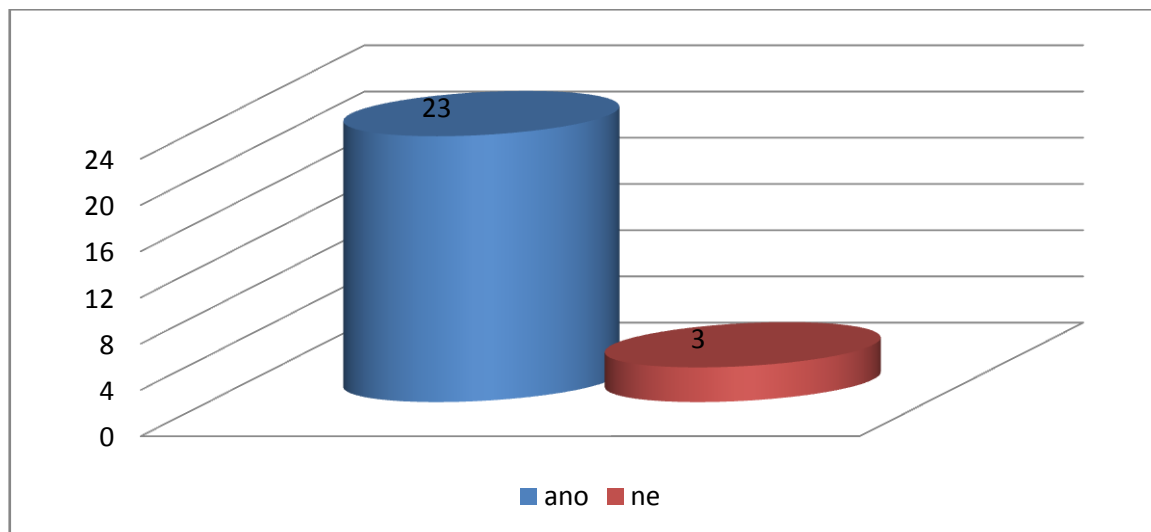

Graf: otázka číslo 13 (vlastní výzkum)

Otázka číslo 14.

Jste obeznámen(a) s postihem, který Vám hrozí při zanedbání řešení šikany.

Na tuto otázku odpovědělo 88 % (23) respondentů, že je obeznámeno s postihem. Nevědomost této skutečnosti uvedlo pouze 12 % (3) respondentů.

Graf: otázka číslo 14 (vlastní výzkum)

Resumé dotazníku

Výsledky dotazníků potvrdili mé domněnky, že se výzkumu účastní více žen než mužů. Z toho vychází, že učitelská profese je stále ještě více doménou žen.

Pokud bychom se podívali na pedagogickou praxi respondentů, tak 50 % (13) z dotázaných mělo praxi delší než 20 let a 23 % do 15 let (6). Pravděpodobně je to dáno i tím, že pedagogická profese není dostatečně finančně ohodnocena a potenciální noví učitelé si raději hledají místo v jiném, lépe placeném sektoru.

Velmi pozitivní je informace z výsledků výzkumu, že všichni respondenti hodnotili velmi kladně možnosti vzdělávání se, v oblasti šikany, na své škole.

Alarmující je fakt, že více jak polovina respondentů 58% (15) již musela řešit šikanu. Dle výzkumu se ve všech případech jednalo o šikanu mezi žáky, která se projevovala převážně verbálním a fyzickým napadáním oběti. Ve dvou případech se jednalo také o kybešikanu.

Z výsledku výzkumu je také patrné, že 95 % (37) šikany bylo řešeno na půdě školy za pomoci ostatních pedagogů, rodičů agresora, případně ředitele školy. V jednom případě byla šikana řešena ve spolupráci s Policií ČR a OSPOD a v jednom případě za pomoci psychologa.

Podobně jako řešení šikany, byla i šikana ve většině případů uzavřena pouze na půdě školy a to převážně pohovorem s agresorem a jeho rodiči, v 30 % (9) byl agresor potrestán v rámci školního řádu. Ve dvou případech byl rodičům agresora doporučen přechod na jinou školu.

V otázce spokojenosti s potrestáním viníka se 80 % (12) respondentů vyjádřilo, že jsou spíše spokojeni až spokojeni s trestem. Spíše nespokojeni až nespokojeni s trestem pro agresora bylo 20 % (3) respondentů.

Zajímavé jsou i výsledky na otázku, zda by dotazovaní respondenti uvítaly mít k dispozici souhrn paragrafů řešících následky šikany. Dle závěru výzkumu by 85 % (22) respondentů uvítalo tuto možnost, 11 % neví (3) a pouze 4% (1) respondent neprojevil žádný zájem.

Překvapující, v kladném slova smyslu, je fakt, že 88 % (23) z dotázaných respondentů si je vědoma trestního postihu jejich osoby v případě, že by šikanu přehlíželi, případně by zanedbali její řešení.

5.3 Posouzení platnosti hypotéz

H1: Domnívám se, že většina respondentů vyjádří pocit nedostatečné připravenosti na řešení takového problému, jakým je šikana.

Z výsledků dotazníku, ve kterém jsem zjišťoval, jakým způsobem respondenti hodnotí svou připravenost v řešení šikany, vyplývá, že 73 % (19) respondentů hodnotí svou připravenost od středové hodnoty nahoru (tedy, že se cítí být připraveni na řešení šikany) a 27 % (7) od středové hodnoty dolů (tedy, že se necítí být až tak připraveni na řešení šikany).

Hypotéza se nepotvrdila

H2: Domnívám se, že většina respondentů se vyjádří, že jejich právní povědomí, v otázce následků šikany, je nedostatečné.

V další otázce dotazníku jsem se dotazoval respondentů na jejich znalost zákonných norem řešících následky šikany. Své znalosti měli označit na stupnici od 1 do 5 stejně jako je hodnocení ve škole. Z výsledků vyplývá, že 61 % (15) hodnotí své znalosti jako dostatečné až nedostatečné, 39 % (10) jako dobré.

Hypotéza se potvrdila

Závěr

Šikana nebyla a dle mého názoru ani nebude žádným neobvyklým jevem. Určitě je mnoho dětí, které mají své zkušenosti se šikanou. Také, jak ukázal výzkum, je i mnoho pedagogů, kteří mají své zkušenosti s objasňováním a řešením šikany. Cílem mé bakalářské práce bylo vypracování edukačních materiálů, které budou sloužit jako pomůcka pro pedagogy při orientaci v zákonných normách, které řeší následky šikany. Než jsem vypracoval edukační materiály, provedl jsem výzkum na dvou různých školách. Provedeným výzkumem jsem se pokusil zmapovat připravenost pedagogů na řešení šikany, zda již tento jev řešili a jaké jsou jejich případné znalosti zákonných norem.

V teoretické části jsem se zaměřil na objasnění pojmů, kterými jsou agrese, agresivita a jejich dělení, zaměření, příčiny a minimalizace. Mezi další pojmy patřila samozřejmě šikana, přiblížení její historie, vývojových stupňů, forem a účastníků šikany. V samostatné kapitole jsem přiblížil novodobou podobu šikany, kterou je kyberšikana. V závěru teoretické části své práce jsem se zaměřil na šikanu z pohledu práva a na prevenci její léčby.

Z provedeného výzkumu vyplývá, že 58 % (15) z dotázaných pedagogů již muselo řešit na své škole projevy šikany. Velmi pozitivní bylo pro mě zjištění, že se nepotvrdila má hypotéza o nedostatečné připravenosti pedagogů k řešení šikany, neboť skoro $\frac{3}{4}$ pedagogů uvedlo, že jsou na řešení šikany připraveni. Výzkum také ukázal, že znalost pedagogů v oblasti zákonných norem, které mohou řešit následky šikany, není dobrá. Z dotázaných pedagogů 61 % uvedlo, že jejich znalosti jsou dostatečné až nedostatečné a 39 % jako dobré. Tímto zjištěním se také potvrdila má hypotéza, že většina pedagogů označí své znalosti jako nedostatečné.

Řešení šikany je velmi obtížné a dle mého názoru se ji nepodaří nikdy zcela vymístit. K jejímu zmírnění by mohlo pomoci snížení hranice trestní odpovědnosti mládeže. Snížení trestní odpovědnosti sice nevyřeší případné lehké formy šikany, ale mohlo by dopomoci při řešení těžších forem, případně by působilo na potencionální agresory jako preventivní prostředek. Prevence je totiž hlavním nástrojem, který nám pomáhá šikaně předcházet a také ji léčit. Nejdůležitější formou prevence je prevence primární, která napomáhá předcházet tomu, aby k šikaně vůbec nedocházelo. Primární prevencí proti novým formám šikany, by mohlo být v případě kyberšikany, zákaz

používání jakýchkoliv záznamových zařízení ve škole a v případě ekonomické šikany zavedení jednotných uniforem pro žáky.

Literatura

- BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV nakladatelství, 2003. ISBN 80-86642-08-9
- BOURCET, S.; GRAVILLONOVÁ, I. *Šikana ve škole, na ulici, doma*. Praha: Albatros, 2006.
ISBN 80-00-01552-8
- ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. ISBN 80-902614-1-8
- HEYS, N. *Základy sociální psychologie*. Praha: Portál, 2003. 80-7178-763-9
- HULANOVÁ, L. *Internetová kriminalita páchaná na dětech*. Praha: Triton, 2012.
ISBN 978-80-7387-545-9
- LAVASOVÁ, L. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-65-2
- KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5
- KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1
- MARTÍNEK, Z. *Agrese a agresivita u dětí a mládeže*. Praha: Národní institut pro další vzdělávání, 2007. ISBN 80-86956-29-6
- MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5
- ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.
- ŘÍČAN, P.; JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2991-6
- VÁGNEROVÁ, K. a kol. *Minimalizace šikany*. Praha: Portál, 2011.
ISBN 978-80-7367-912-5
- Metodický pokyn ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, čj. 24 246/2008-6
- Mašková, A. a kol. *Kyberšikana ve školním prostředí*. Národní centrum bezpečného internetu, 2012, registrační číslo projektu CZ.1.07/1.3.12/04.0016
- Trestní zákoník: zákon 40. In: *Částka 11*. 2009.
- O přestupcích: zákon 200. In: *Částka 35*. 1990.
- Listina základních práv a svobod: zákon 2. In: *Částka 1*. 1993.
- O odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže: zákon 218. In: *Částka 79*. 2003.

O předškolním, základním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon): zákon 561. In: *Částka 190*. 2004.

O poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních: vyhláška 72. In: *Částka 20*. 2005.

Použité prameny

Agrese a šikana u dětí: Mohou za to média, rodičovská výchova, nebo geny?. *Šance dětem* [online]. [cit. 2014-11-15]. Dostupné z:

<http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/agrese-a-sikana-u-deti-mohou-za-to-media-rodicovska-vychova-nebo-geny-69.html>

Co vyvolává agresi ve školách a ve třídách a jak ji zvládat?. *VCTU* [online]. [cit. 2014-11-20]. Dostupné z: <http://www.vctu.cz/psycholog/?q=node/349>

Diane Chamberlain. *Citáty slavných* [online]. [cit. 2014-10-25]. Dostupné z:

<http://citaty.fabulator.cz/autor/diane-chamberlain>

Šikana z právního hlediska. *Občanské sdružení proti šikaně* [online]. [cit. 2015-01-20].

Dostupné z: http://www.sikana.cz/sikana_prav_rozb.html

Seznam grafů

Graf: otázka číslo 1 (vlastní výzkum)	47
Graf: otázka číslo 2 (vlastní výzkum)	48
Graf: otázka číslo 3 (vlastní výzkum)	48
Graf: otázka číslo 4 (vlastní výzkum)	49
Graf: otázka číslo 5 (vlastní výzkum)	49
Graf: otázka číslo 6 (vlastní výzkum)	50
Graf: otázka číslo 7 (vlastní výzkum)	50
Graf: otázka číslo 8 (vlastní výzkum)	51
Graf: otázka číslo 9 (vlastní výzkum)	52
Graf: otázka číslo 10 (vlastní výzkum)	53
Graf: otázka číslo 11 (vlastní výzkum)	53
Graf: otázka číslo 12 (vlastní výzkum)	54
Graf: otázka číslo 13 (vlastní výzkum)	54
Graf: otázka číslo 14 (vlastní výzkum)	55

Přílohy

Seznam použitých příloh:

Příloha I. – Dotazník

Příloha II. – Ukázka vyplněného dotazníku

Příloha III. – Edukační materiály

Příloha I. – Dotazník vlastní konstrukce určený pro pedagogy

Dobrý den, jmenuji se Martin Kováč a jsem studentem Pedagogické fakulty, obor Sociální pedagogika.

Ve své bakalářské práci se zabývám šikanou, agresivitou a zákony ve vazbě na prostředí základní školy. V praktické části budu mimo jiné zjišťovat připravenost pedagogů na řešení tohoto problému a jejich právní podvědomí.

Tímto Vás prosím o vyplnění dotazníku. Vámi zvolenou odpověď prosím zakroužkujete. Dotazník je anonymní.

1. Jste:

muž – žena

2. Vaše pedagogická praxe je?

do 5 let - do 10 let - do 15 let - nad 20 let

3. Absolvoval(a) jste školení, nebo jiný vzdělávací projekt v oblasti šikany?

ano – ne

4. Jak byste zhodnotil(a) možnost dalšího vzdělávání na Vaší škole, v otázce „šikany“.

žádné - minimální - dobré - velmi dobré

5. Jak hodnotíte svou dosavadní úroveň připravenosti na řešení šikany?

(určete na stupnici, kdy 1 – nejméně, 10 – nejvíce)

1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 – 8 – 9 – 10

6. Musel(a) jste již řešit ve své pedagogické praxi případ šikany?

ano – ne

v případě že jste odpověděl(a) „NE“, neodpovídejte na následující otázky 7 – 11

7. Vyberte, o jaký typ šikany se jednalo:

- a) mezi žáky
- b) ze strany žáka, směrem k učiteli
- c) ze strany rodičů, směrem k učiteli
- d) jiný typ šikany, prosím uveďte jaký:

8. Jaká byla konkrétní podoba agrese? (můžete zakroužkovat více možností)

- a) verbální útoky

- b) fyzické útoky
- c) krádež (loupež)
- d) sexuální obtěžování
- e) kyberšikana
- f) jiná podoba šikany, prosím uveďte jaká:

9. Jakým způsobem jste šikany řešil(la)? (můžete zakroužkovat více možností)

- a) sám(a)
- b) společně s kolegou/kolegyní (výchovným poradcem)
- c) s rodiči agresora (případně agresorů)
- d) s ředitelem školy
- e) s Policií ČR
- f) žádným způsobem
- g) jiným způsobem, prosím uveďte jakým:

10. Jakým způsobem byla šikana uzavřena?

- a) pohovorem s žákem
- b) pohovorem s rodiči agresora
- c) potrestáním v rámci školního řádu (napomenutí, důtka, atd...)
- d) doporučením přechodu agresora na jinou školu
- e) opatřením podle zákona 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (výchovné opatření, ochranné opatření, trestní opatření)
- f) jiným způsobem, prosím uveďte jakým:

11. Byl jste spokojen(a) s řešením šikany?

(určete na stupnici, kdy 1 – nejméně, 10 – nejvíce)

1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 – 8 – 9 – 10

12. Ohodnoťte Vaši znalost zákonů, které řeší následky šikany.

(Hodnocením jako ve škole na stupnici 1-5)

1 – 2 – 3 – 4 – 5

13. Uvítal(a) byste souhrn vybraných paragrafů řešících následky šikany?

ano - ne - nevím

14. Jste obeznámen(a) s postihem, který Vám hrozí při zanedbání řešení šikany.

ano - ne

Děkuji za Vaši trpělivost a upřímnost při vyplňování dotazníku.

Příloha II. – Ukázka vyplněného dotazníku

Příloha I. – Dotazník vlastní konstrukce určený pro pedagogy

Dobrý den, jmenuji se Martin Kováč a jsem studentem Pedagogické fakulty, obor Sociální pedagogika.

Ve své bakalářské práci se zabývám šikanou, agresivitou a zákony ve vazbě na prostředí základní školy. V praktické části budu mimo jiné zjišťovat připravenost pedagogů na řešení tohoto problému a jejich právní podvědomí.

Tímto Vás prosím o vyplnění dotazníku. Vámi zvolenou odpověď prosím zakroužkujte. Dotazník je anonymní.

1. Jste:

muž – žena

2. Vaše pedagogická praxe je?

do 5 let – do 10 let – do 15 let – nad 20 let

3. Absolvoval(a) jste školení, nebo jiný vzdělávací projekt v oblasti šikany?

ano – ne

4. Jak byste hodnotil(a) možnost dalšího vzdělávání na Vaší škole, v otázce „šikany“.

žádné – minimální – dobré – velmi dobré

5. Jak hodnotíte svou dosavadní úroveň připravenosti na řešení šikany?

(určete na stupnici, kdy 1 – nejméně, 10 – nejvíce)

1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 – 8 – 9 – 10

6. Musel(a) jste již řešit ve své pedagogické praxi případ šikany?

ano – ne

v případě že jste odpověděl(a) „NE“, neodpovídejte na následující otázky 7 – 11

7. Vyberte, o jaký typ šikany se jednalo:

- a) mezi žáky
- b) ze strany žáka, směrem k učiteli
- c) ze strany rodičů, směrem k učiteli
- d) jiný typ šikany, prosím uveďte jaký:

8. Jaká byla konkrétní podoba agrese? (můžete zakroužkovat více možností)

- a) verbální útoky

- b) fyzické útoky
- c) krádež (loupež)
- d) sexuální obtěžování
- e) kyberšikana
- f) jiná podoba šikany, prosím uveďte jaká:

9. Jakým způsobem jste šikanu řešil(la)? (můžete zakroužkovat více možností)

- a) sám(a)
- b) společně s kolegou/kolegyní (výchovným poradcem)
- c) s rodiči agresora (případně agresorů)
- d) s ředitelem školy
- e) s Policií ČR
- f) žádným způsobem
- g) jiným způsobem, prosím uveďte jakým:

10. Jakým způsobem byla šikana uzavřena?

- a) pohovorem s žákem
- b) pohovorem s rodiči agresora
- c) potrestáním v rámci školního řádu (napomenutí, důtka, atd...)
- d) doporučením přechodu agresora na jinou školu
- e) opatřením podle zákona 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (výchovné opatření, ochranné opatření, trestní opatření)
- f) jiným způsobem, prosím uveďte jakým:

11. Byl jste spokojen(a) s řešením šikany?

(určete na stupnici, kdy 1 – nejméně, 10 – nejvíce)

1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 – 8 – 9 – 10

12. Ohodnot'te Vaši znalost zákonů, které řeší následky šikany.

(Hodnocením jako ve škole na stupnici 1-5)

1 – 2 – 3 – 4 – 5

13. Uvítal(a) byste souhrn vybraných paragrafů řešících následky šikany?

ano - ne - nevím

14. Jste obeznámen(a) s postihem, který Vám hrozí při zanedbání řešení šikany.

ano - ne

Děkuji za Vaši trpělivost a upřímnost při vyplňování dotazníku.

Příloha číslo III.

Edukační materiály

Právní podpora učitele při řešení šikany

Obsah

1. Krádež a loupež	2
2. Omezování osobní svobody	3
3. Ublížení na zdraví.....	4
4. Vydírání a útisk	6
5. Pomluva	7
6. Znásilnění	8
7. Sexuální nátlak.....	9
8. Pohlavní zneužití.....	10
9. Poškození cizí věci.....	11
10. Nebezpečné vyhrožování.....	11
11. Nebezpečné pronásledování (Stalking).....	12
Literatura.....	15

Cílem edukačních materiálů je pomoci pedagogům v orientaci v zákonných normách řešících následky šikany. Zákonné normy jsou doplněny komentářem a pro lepší vysvětlení jsou vytvořeny krátké příklady skutků.

Nejdůležitějším faktorem, při určování trestní odpovědnosti je samozřejmě věk. Trestní zákoník stanovuje v § 25, že kdo nedovršíl v době spáchání trestného činu patnáctý rok svého věku, není trestně odpovědný.

Odpovědnosti mládeže za protiprávní činy jinak trestné, které jsou uvedené v trestním zákoníku, upravuje zákon 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Dále stanovuje opatření ukládaná za takové protiprávní činy, postup, rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládeže. Trestné činy spáchané mladistvými nazývá tento zákon „proviněním“.

1. **Krádež a loupež**

V případě, kdy agresor odcizí své oběti jakoukoli věc, čímž jí způsobí škodu, jedná se krádež nebo loupež. Může se jednat např. o školní pomůcky, věci osobní potřeby, oblečení, elektroniku, atd.

Pokud škoda nepřesáhla částku 5.000,-Kč, a to ani při opakovaném jednání, jedná se o přešupek podle zákona 200/1990 Sb., o přešupcích.

- konkrétně se jedná o porušení § 50 odst. 1 písm. a):

přešupku se dopustí ten, kdo úmyslně způsobí škodu na cizím majetku krádeží, zpronevěrou, podvodem nebo zničením či poškozením věci z takového majetku nebo se o takové jednání pokusí. Např. tehdy, pokud je pachatel při krádeži přistizen,

Dojde-li k odcizení věci, kdy škoda způsobená oběti dosáhne minimální výše 5.000,-Kč, která je v trestním zákoníku označena jako škoda nikoli nepatrná.

- jedná se o porušení ustanovení § 205 odst. 1 písm. a), trestního zákoníku, který definuje skutkovou podstatu trestného činu krádeže:

kdo si přisvojí cizí věc tím, že se jí zmocní, a způsobí tak na cizím majetku škodu nikoliv nepatrnou,

- o trestný čin podle § 205 odst. 1 písm. d), trestního zákoníku se jedná v případě, kdy:

čin spáchá na věci, kterou má jiný na sobě nebo při sobě.

„Např. může jít o oblečení, elektroniku, finanční hotovost, v tomto případě není rozhodující hranice 5.000,-Kč“¹.

V případě, že je proti oběti použito násilí, nebo pohrůžka bezprostředního násilí, s úmyslem zmocnit se cizí věci.

- jedná se o loupež dle ustanovení § 173 odst. 1, trestního zákoníku:

kdo proti jinému užije násilí nebo pohrůžky bezprostředního násilí v úmyslu zmocnit se cizí věci.

„V tomto případě již není rozhodné, zda agresor věc odcizí sám, nebo ji oběť v důsledku násilí, nebo vlivem pohrůžky bezprostředního násilí agresorovi sama vydá“².

2. Omezování osobní svobody

Mluvíme o ní v případě, kdy agresor, případně skupina agresorů úmyslně omezí svou oběť na svobodě tím, že jí nedovolí se volně pohybovat a zároveň jí nedovolí o svém volném pohybu rozhodovat. V případě omezení osobní svobody není rozhodná délka doby trvání, ale musí být dočasného rázu a nesmí mít dlouhodobé trvání.

Může se jednat např. o uzavření v místnosti nebo v budově, znemožnění pohybu svázáním, připoutáním k pevnému předmětu, svíráním v náruči, držení paží nebo jiným uchopením a zadržováním, nebo o zabránění poškozenému vystoupit z dopravního prostředku v důsledku rychlé jízdy nebo uzamčením dveří anebo o zbavení tělesně postižené osoby pomůcek, bez nichž není schopna se sama pohybovat.

- pokud dojde k omezení osobní svobody, jedná se o trestný čin podle ustanovení § 171 odst. 1, trestního zákoníku:

kdo jinému bez oprávnění brání užívat osobní svobody,

- k porušení ustanovení § 171 odst. 3, trestního zákoníku dojde v případě, kdy podle písm.:

b) spáchá-li takový čin na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání,

„Agresor musí jednat v přímém úmyslu k některé z těchto pohnutek“³.

¹ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. I. Vydání.* Praha: C. H. Beck, 2010. str. 1794

²ŠÁMAL, P. a kol. ref. 1, str. 1553

c) způsobí-li takovým činem fyzické nebo psychické útrapy,

„V tomto případě se musí jednat o silnou fyzickou nebo duševní bolest, včetně výrazného strachu, obav o vlastní život nebo zdraví, o vyvolání vážnější poruchy zdraví nebo onemocnění“³.

d) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví.

„Ta může být způsobena jak úmyslně, tak i neúmyslně“³.

Agresor svou oběť zavře do skříně, uzamkne ve skříně nebo ji drží, a to proti její vůli. Následně se agresor baví nad bezmocností a strachem své oběti, dokud ho to neomrzí a svou oběť pustí na svobodu. Uzavření, např. ve skříně, musí být pouze na krátkou dobu.

Pokud omezení na osobní svobodě má dlouhodobější trvání, může se v tomto případě jednat o zbavení osobní svobody.

- zbavení osobní svobody dle ustanovení **§ 170 odst. 1**, trestního zákoníku:
kdo jiného bez oprávnění uvězní nebo jiným způsobem zbaví osobní svobody.

„Objektem je svoboda ve smyslu volného pohybu člověka“⁴.

3. Ublížení na zdraví

O ublížení na zdraví můžeme mluvit tehdy, pokud agresor **úmyslně** ublíží své oběti. Stejně jako u krádeže se může jednat jak o přestupek, tak o trestný čin. Hranice mezi přestupkem a trestným činem je:

1. Doba léčení, kdy soudní praxe považuje za takovou dobu okolo 7 dnů
 - v případě přestupku se jedná o porušení **§ 49 odst. 1** přestupky proti občanskému soužití, toho se dopustí ten, kdo podle písm.:

b) jinému z nedbalosti ublíží na zdraví,

- v případě trestného činu, charakterizuje ustanovení **§ 122 odst. 1**, trestního zákoníku ublížení na zdraví, takto:

ublížením na zdraví se rozumí takový stav záležející v poruše zdraví nebo jiném onemocnění, který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje, nikoli jen po krátkou dobu, obvyklý způsob života poškozeného a který vyžaduje lékařského ošetření.

³ŠÁMAL, P. a kol. ref. 1, str. 1539

⁴ŠÁMAL, P. a kol. ref. 1, str. 1531

„Znesnadněním obvyklého způsobu života v důsledku porušení normálních tělesných nebo duševních funkcí je taková porucha zdraví nebo jiné onemocnění, které znesnadňuje postiženému obvyklý způsob života nebo výkon obvyklé činnosti anebo má jiný vliv na obvyklý způsob života postiženého, a to nikoliv jen po krátkou, zcela přechodnou dobu. Znesnadnění obvyklého způsobu zpravidla spočívá v omezení pohyblivosti (hybnosti) nebo dokonce v upoutání na lůžko nebo v jiném klidovém režimu, v tělesné bolestivosti, zvýšené tělesné teplotě nebo v horečkách, v užívání léků, zejména pokud jde o jejich vedlejší negativní účinky, v pracovní neschopnosti apod., což má za následek omezení různých složek obvyklého způsobu života nemocného, a to jak po pracovní, společenské, kulturní, sportovní, tak i zábavní stránce. V soudní praxi vžitou hranici asi šesti týdnů lze považovat za hranici mezi těžkou újmou na zdraví ve smyslu, že přibližně po tuto dobu trvá vážná porucha zdraví“⁵.

- v případě, že se doba léčení bude delší než šest týdnů, které udává soudní praxe jako hraničící, může se jednat o těžkou újmu na zdraví v souladu s ustanovení § 122 odst. 2, trestního zákoníku:

těžkou újmou na zdraví se rozumí jen vážná porucha zdraví nebo jiné vážné onemocnění

„Jedná se o vážnou poruchu zdraví nebo vážné onemocnění a újma na zdraví odpovídá alespoň jednomu z taxativně uvedených typů vážné poruchy zdraví nebo vážného onemocnění uvedených pod písm. a) až i). V konkrétním případě může mít porucha zdraví znaky jednoho nebo několika druhů těžké újmy na zdraví“⁵.

Za těchto podmínek je těžkou újmou na zdraví:

a) zmrzačení,

b) ztráta nebo podstatné snížení pracovní způsobilosti,

c) ochromení údu,

„Trvalá nezpůsobilost nebo značně snížená schopnost pohybu horní nebo dolní končetiny nebo její značné části“⁶.

⁵ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. Vydání.* Praha: C. H. Beck, 2009, str. 1171 - 1172

⁶ŠÁMAL, P. a kol. ref. 5, str. 1174

d) ztráta nebo podstatné oslabení funkce smyslového ústrojí,

„Nejčastěji v podobě postižení zraku a sluchu“⁶.

e) poškození důležitého orgánu,

f) zohydění,

„Každá viditelná, trvale hyzdící změna těla, která mění vzhled k újmě poraněného a vzbuzuje odpor a ošklivost“⁷.

g) vyvolání potratu nebo usmrcení plodu,

h) mučivé útrapy,

„Mučivými útrapami jsou mimořádné, vystupňované nebo prodlužované bolesti tělesné nebo duševní, které jsou na hranici snesitelnosti, byť i jen kratší dobu trvající, nebo sice bolesti snesitelné, ale déle trvající, které velmi citelně zasahují celou osobnost postiženého, u něhož pak převládá převážné vnímání bolesti“⁸.

i) delší dobu trvající porucha zdraví.

Agresor své oběti ublíží na zdraví, např. při rvačce, pošťuchování, šikaně, aj. Pokud své oběti ublíží na zdraví nechtěně a doba léčení nepřesáhne 7 dní, v tomto případě se může jednat o přestupek. V případě, že oběti ublíží úmyslně nebo doba léčení přesáhne 7 dní, může se v tomto případě jednat o trestný čin.

4. Vydírání a útisk

V případě to, že agresor chce po své oběti, aby prováděl něco, co nechce, kdy využívá násilí k přesvědčení oběti, jedná se o trestný čin vydírání, které je definováno v § 175 odst. 1, trestního zákoníku:

- **kdo jiného násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy nutí, aby něco konal, opominul nebo trpěl.**

„Objektem trestného činu je zde svobodné rozhodování člověka v nejširším slova smyslu. Čin je dokonán násilným jednáním nebo pohrůzkou násilí nebo jiné těžké újmy, přičemž není nutné, aby pachatel dosáhl toho, co sledoval. Cíl pachatele však musí být adresován poškozenému, a ten jej musí vnímat. Pohrůzkou násilí je nejen pohrůžka bezprostředního násilí, nýbrž i pohrůžka násilí, které má být vykonáno až v bližší nebo vzdálenější

⁷ŠÁMAL, P. a kol. ref. 5, str. 1175 - 1176

⁸ŠÁMAL, P. a kol. ref. 5, str. 1177

*budoucnosti. Osoba, které je vyhrožováno, nemusí být ani přítomna, neboť vyhrožovat lze např. telefonem nebo v dopise, na sociální síti*⁹.

V případě že agresor nutí k činu svou oběť, využívá její závislosti na agresorovi (finanční, přísun drog, aj.), nebo tísně, ve které se oběť ocitla, jedná se o útisk podle ustanovení § 177 odst. 1, které je definováno:

- **kdo jiného nutí, zneužívá jeho tísně nebo závislosti, aby něco konal, opominul nebo trpěl.**

*„Dopouští se méně intenzivního zásahu do svobodného rozhodování, než při vydírání. Není třeba, aby utiskovaná osoba vykonala, opominula nebo trpěla to, k čemu ji pachatel nutil. Tísni je stav vyvolaný nepříznivými okolnostmi, které vedou k omezení volnosti v rozhodování. Závislostí je stav, v němž se osoba nemůže svobodně rozhodovat vzhledem k tomu, že je v určitém směru odkázána na pachatele (poměr učitele a žáka)“*¹⁰.

Při vydírání agresor nutí svou oběť pohrůžkou násilí např. k tomu, aby pro něj kradla v obchodě, nebo někomu ublížila.

V případě útisku agresor nevyužívá násilí, ale závislosti oběti jak na něm, tak i závislosti na jiných hodnotách (např. finanční závislost, drogová závislost).

5. Pomluva

Můžeme o ní mluvit v případě, kdy agresor zveřejní o oběti informace, které se nezakládají na pravdě, a to např. verbálně, prostřednictvím médií nebo sociální sítě. Trestní zákoník definuje pomluvu v § 184 odst. 1, trestního zákoníku:

- **kdo o jiném sdělí nepravdivý údaj, který je způsobilý značnou měrou ohrozit jeho vážnost u spoluobčanů, zejména poškodit jej v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo způsobit mu jinou vážnou újmu.**
- **k porušení ustanovení odst. 2 výše uvedeného paragrafu dojde v případě, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem.**

„Toto ustanovení poskytuje ochranu cti a dobré pověsti člověka před pomluvou, která může vážným způsobem narušit jeho rodinný a společenský

⁹ŠÁMAL, P. a kol. ref. 1, str. 1572

¹⁰ŠÁMAL, P. a kol. ref. 1, str. 1589

život. Lidská důstojnost, osobní čest a dobrá pověst jsou mravními hodnotami člověka ve společnosti, které požívají ochrany. Ke sdělení nepravdivého údaje třeba jen jedné osobě může dojít jakýmkoliv způsobem¹¹.

Agresor o své oběti veřejně rozhlašuje (např. po škole, nebo v jiném kolektivu) nepravdivé informace (např. že je infekčně nemocná) s úmyslem, aby se jí všichni štítily. Tímto jednáním snižuje její společenský život.

6. Znásilnění

Ke znásilnění by na základní škole nemělo dojít, ale na druhou stranu za znásilnění je považován jakýkoliv pohlavní styk, který je srovnatelný se souloží. Znásilnění definuje trestní zákoník v § 185odst. 1:

- **kdo jiného násilím nebo pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku, nebo kdo k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti.**

„Násilím ve smyslu § 185 odst. 1 je použití fyzické síly ze strany pachatele za účelem překonání nebo zamezení vážně míněného odporu znásilňované osoby a k dosažení pohlavního styku proti její vůli. Trestný čin znásilnění je spáchán násilím i tehdy, je-li spáchán na osobě, kterou pachatel uvedl do stavu bezbrannosti lstí nebo jiným obdobným způsobem tak, že pachatel, který ví, že v důsledku požití určitého léku bude jiná osoba uvedena do bezvědomí, spánku, nebo u ní bude vyvolána duševní porucha, která způsobí její bezbrannost apod., a proto, aby na ní vykonal pohlavní styk, lstivě tuto osobu přiměje k požití takového léku, který jí předpokládaný stav bezbrannosti vyvolá.

Pohrůzkou násilí je nejen pohrůžka bezprostředního násilí, nýbrž i pohrůžka násilí, které má být vykonáno nikoliv ihned, ale teprve v bližší nebo vzdálenější budoucnosti.

Trestného činu znásilnění podle § 185 odst. 1 se může dopustit i ten, kdo násilím nebo pohrůzkou násilí nebo jiné těžké újmy donutí jiného k pohlavnímu styku s jinou osobou, přičemž donucení se může týkat obou

¹¹ŠÁMAL, P. a kol. ref. 1, str. 1642

takových osob nebo jen jedné z nich, kdy druhá osoba má pohlavní styk s obětí dobrovolně a zpravidla bude tedy spolupachatelem.

Pohlavním stykem je jakýkoliv způsob ukájení pohlavního pudu na těle jiné osoby, ať stejného, či odlišného pohlaví. Pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží, tj. zejména orální pohlavní styk, anální pohlavní styk, zasouvání prstů nebo jiných předmětů do ženského pohlavního ústrojí, zejména pokud napodobují pohyby pohlavního údu ve vagíně ženy, eventuálně jiné způsoby srovnatelného použití předmětů sloužících jako náhražky mužských či ženských pohlavních orgánů, ale obecně do pohlavního styku patří i vsunování pohlavního údu muže mezi prsa ženy, osahávání genitálií ženy nebo muže, prsou ženy, sání prsních bradavek, tzv. erotické masáže, které pachatel provádí druhé osobě nebo ona jemu apod.

Bezbranností ve smyslu § 185 je takový stav oběti, ve kterém není vzhledem k okolnostem schopna projevit svou vůli, pokud jde o pohlavní styk s pachatelem, popř. ve kterém není schopna klást odpor jeho jednání. V takovém stavu se nachází člověk, který je např. v bezvědomí, mdlobách nebo silném obluzení alkoholem, při němž zcela nevnímá situaci kolem sebe, hypnotickém spánku, umělém spánku nebo hlubokém spánku, pod vlivem drog, které ho zcela zbavily vlády nad sebou samým, anebo v obdobném stavu způsobeném chorobou apod. Jde bezbrannost celkovou či absolutní, tedy o stav, v němž si oběť vůbec neuvědomuje, co se s ní děje, a proto ani nemůže hodnotit situaci, ve které u ní dochází k pohlavnímu styku s pachatelem. Ve stavu bezbrannosti jsou také osoby nacházející se ve stavu, kdy nejsou schopny vzdorovat nepřijatelnému chování pachatele pro nedostatek tělesných sil a schopností. V takovém stavu je např. osoba spoutaná nebo osoba s fyzickou vadou omezující její hybnost, upoutaná na lůžku nebo na vozíku, ochrnutá, vysílená nemocí¹².

7. Sexuální nátlak

K sexuálnímu nátlaku již na základní škole může docházet. Příkladem může být případ, kdy agresor nutí svou oběť se svlékat, případně se ukájet před třídou. Kolektiv třídy se oběti většinou za takové představení odmění výsměchem, což má velký vliv na

¹²ŠÁMAL, P. a kol. ref. 1, str. 1651 - 1654

psychiku oběti. V tomto případě se nemusí jednat o uspokojení sexuálních potřeb agresora.

Definice tohoto činu je uvedena v ustanovení § 186 odst. 1, trestního zákoníku:

- **kdo jiného násilím, pohrůžkou násilí nebo pohrůžkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu sebeukájení, k obnažování nebo jinému srovnatelnému chování, nebo kdo k takovému chování přiměje jiného zneužívaje jeho bezbrannosti.**

„Tímto jsou v trestním zákoníku chráněny oběti pohlavních útoků, které jsou vystaveny chování, při němž nedochází k fyzickému pohlavnímu kontaktu s pachatelem, avšak pachatel je nutí, aby poškození sami prostřednictvím svého těla a na něm prováděných erotických nebo sexuálních úkonů nebo jeho obnažováním působili na sexuální vnímání pachatele. Na tomto vlastním sexuálním jednání se pachatel sám nepodílí, nýbrž poté, co k němu oběť donutil, takové jednání pozoruje, aby se sexuálně vzrušoval. Sebeukájení je takové chování, při kterém osoba pohlavně ukájí samu sebe, a to drážděním vlastních pohlavních orgánů.

Obnažováním je svlékání oděvu oběti prováděné za účelem sexuálního vzrušení pachatele, při němž jsou odhalovány hlavně eroticky významné části těla, zvláště genitálie nebo pozadí u obou pohlaví a prsa u žen“¹³.

8. Pohlavní zneužití

Podstata pohlavního zneužití je srovnatelná s ustanovení § 185, trestního zákoníku. Rozdílem mezi těmito parafy je věková hranice 15 let. Definice pohlavního zneužití je uvedena v ustanovení § 187 odst. 1, trestního zákoníku:

- **kdo vykoná soulož s dítětem mladším patnácti let nebo kdo je jiným způsobem pohlavně zneužije.**

„Objektem trestného činu pohlavního zneužití je mravní a tělesný vývoj dětí. Jde o důslednou ochranu všech osob mladších patnácti let před jakýmkoli útoky na jejich pohlavní nedotknutelnost“¹⁴.

¹³ŠÁMAL, P. a kol. ref. 1, str. 1667

¹⁴ŠÁMAL, P. a kol. ref. 1, str. 1674

Příkladem může být pohlavní styk mezi 15letým chlapcem (dívkou) a 14letou dívkou (chlapcem). 15letý chlapec (dívkka) je již trestně odpovědný a dopouští se na 14leté dívce (chlapci) pohlavního zneužití.

9. Poškození cizí věci

Za poškození cizí věci považujeme jednání, kdy agresor své oběti zničí nebo znehodnotí věc, která je ve vlastnictví oběti. Přesná definice, poškození cizí věci, je uvedena v ustanovení § 228 odst. 1, trestního zákoníku:

- **kdo zničí, poškodí nebo učiní neupotřebitelnou cizí věc, a způsobí tak na cizím majetku škodu nikoli nepatrnou.**

*„Předmětem útoku je cizí věc, tedy věc, jež nenáleží pachateli, resp. nenáleží výlučně jemu. Trestný čin poškození cizí věci lze spáchat i na živém zvířeti. Poškozením je snížení hodnoty věci buď trvalé, nebo dočasné, a to v takové míře, že poškozená věc nadále není schopna plnit některé své funkce, resp. může je plnit jen po úpravě nebo opravě (snížení užitné hodnoty), nebo klesne její prodejnost na trhu (snížení směnné hodnoty). Neupotřebitelnou učiní věc pachatel jednáním, které vede k podstatnému snížení kvality věci tak, že nemůže plnit své původní určení
Hodnota věci, kterou pachatel zničil, poškodil nebo učinil neupotřebitelnou, sama o sobě není rozhodná, musí však být alespoň taková, aby na cizím majetku, zejména na věci, která je předmětem útoku, mohla vůbec vzniknout škoda nikoli nepatrná. Za škodu nikoli nepatrnou se podle ustanovení § 138 odst. 1 rozumí škoda dosahující částky nejméně 5.000,-Kč“¹⁵.*

Agresor svou oběť vidí venku např. na horském kole. Poté, co ho z kola donutí slézt, na jeho kole jezdí tak, že svou jízdou kolo poničí způsobem, který znemožňuje ho opět užívat tak, jak je obvyklé.

10. Nebezpečné vyhrožování

Jde o jednání, kdy agresor vlivem své fyzické nadřazenosti, úmyslně své oběti vyhrožuje způsobem vzbudit důvodnou obavu. Obsah výhrůžky je definován v ustanovení § 353 odst. 1, trestního zákoníku:

¹⁵ŠÁMAL, P. a kol. ref. 1, str. 2068 - 2070

- **kdo jinému vyhrožuje usmrcením, těžkou újmou na zdraví nebo jinou těžkou újmou takovým způsobem, že to může vzbudit důvodnou obavu.**
- „Za jinou těžkou újmu na zdraví se považují újmy srovnatelné s důsledky, které nastávají v případě usmrcení nebo těžké újmy na zdraví. Jiná těžká újma musí být hodnocena jednak s přihlédnutím k těžkým újmám v tomto ustanovení výslovně uvedeným a jednak ke konkrétním okolnostem případu i s přihlédnutím k tomu, jak subjektivně pociťuje újmu ten, jemuž je vyhrožováno“¹⁶.*

Jednání agresora je obdobné jako u vyhrožování, jen prostředkem výhrůžky není již pouze násilí, ale smrt, nebo těžká újma na zdraví.

11. Nebezpečné pronásledování (Stalking)

Tímto pojmem označujeme úmyslné, zlovolné a opakované pronásledování a obtěžování jiné osoby. Jde o způsob chování agresora, který se zaměří na svou oběť, kterou dlouhodobě sleduje, obtěžuje a pronásleduje, vyhrožuje jí, často ji i fyzicky napadá a svým chováním u ní vyvolává pocity strachu. Trestní zákoník definuje nebezpečné jednání v § 354 odst. 1:

- **kdo jiného dlouhodobě pronásleduje tím, že podle písm.:**
- a) **vyhrožuje ublížením na zdraví nebo jinou újmou jemu nebo jeho osobám blízkým,**
- „Nevyžaduje se, aby ten, jemuž je vyhrožováno, byl přítomen. Stačí, když je výhrůžka adresována poškozenému takovým způsobem, že pachatel si je vědom toho, že se poškozený o ní dozví, např. prostřednictvím další osoby, telefonicky, dopisem apod.“¹⁷.*
- b) **vyhledává jeho osobní blízkost nebo jej sleduje,**
- „Pod tento pojem lze zahrnout nejrůznější způsoby slídění, obtěžování, dotírání, „doprovázení“, „pozorování“ (např. denní čekání před domem, „doprovod“ při cestě do zaměstnání a nazpátek domů, na nákupech, tzv. „noční hlídky“ před bytem poškozeného, pozorování dalekohledem apod.), které jsou v zásadě vždy objektivně způsobitelné vzbudit požadovanou důvodnou obavu. Ani v tomto případě však není*

¹⁶ŠÁMAL, P. a kol. ref. 1, str. 2999

¹⁷ŠÁMAL, P. a kol. ref. 1, str. 3009

*relevantní, zda je u poškozeného důvodná obava skutečně vyvolána, či zda zůstane u pouhé odůvodněné možnosti ji vyvolat*¹⁷.

c) vytrvale jej prostřednictvím prostředků elektronických komunikací, písemně nebo jinak kontaktuje (kyberstalking),

„Sem lze řadit např. opakované zasílání nevyžádaných e-mailových zpráv (často s vulgárním a/nebo agresivním obsahem), zahlcování elektronické pošty spamy, záměrná distribuce počítačových virů, opakované vzkazy, nevyžádaná volání jak na mobilní telefon, tak na pevnou linku, tradiční písemné formy komunikace, jakými jsou dopisy, pohlednice, lístky apod. Možné je i opakované zasílání nevyžádaných pozorností (bonboniér, alkoholu, šperků i jiných dárků), kontakty zprostředkované třetí osobou (mnohdy jednající v dobré víře), která se bude snažit předat vzkazy, informace, dárky apod. Patří sem i tzv. telefonní teror, kdy je oběť vystavena opakovaným anonymním telefonátům v denní i v noční době, mnohdy s obscénním a výhrůžným obsahem.

*Specifickým druhem elektronického pronásledování je jeho virtuální podoba, zvaná cyberstalking, která zahrnuje nevyžádané e-maily, rozesílání negativních zpráv prostřednictvím chatu, blogu a jiné způsoby virtuálního šíření pomluv a informací poškozujících pověst oběti, zasílání spamů a záměrné útoky na data v počítači oběti*¹⁸.

d) omezuje jej v jeho obvyklém způsobu života, nebo

e) zneužije jeho osobních údajů za účelem získání osobního nebo jiného kontaktu,

a toto jednání je způsobilé vzbudit v něm důvodnou obavu o jeho život nebo zdraví nebo o život a zdraví osob jemu blízkých.

„Podstatou trestného činu nebezpečného pronásledování je dlouhodobé pronásledování jiného prováděné ve formách jednání taxativně stanovených v odst. 1 písm. a) až e), jež mohou v jiném vzbudit důvodnou obavu o jeho život nebo zdraví nebo o život a zdraví osob jemu blízkých. Společným jmenovatelem takových společensky škodlivých aktivit je v jejich souhrnu záměr jiného obtěžovat tak intenzivně, že to již ohrožuje jeho psychickou

¹⁸ŠÁMAL, P. a kol. ref. 1, str. 3010

a v některých případech i fyzickou integritu, resp. život. Přitom na počátku nemusí jít o viditelně patologické, asociální chování.

Nevinné telefonické a virtuální pronásledování expartnera (e-maily, SMS zprávami, apod.) se časem může přeměnit v jeho permanentní obtěžování, vedoucí k cílenému psychickému teroru, eventuálně i k pokusu o jeho fyzickou likvidaci, kdy dochází i k dalším trestným činům.

Mezi prostředky, které pachatel (stalker) používá, patří např. vyhledávání osobní blízkosti, zaslání dopisů, SMS zpráv, vyhrožování, omezování v obvyklém způsobu života apod. Jednotlivý čin přitom nemusí být nutně škodlivý, avšak vcelku jde o nebezpečné pronásledování.

Dlouhodobostí je u trestného činu nebezpečného pronásledování třeba rozumět přinejmenším několik vynucených kontaktů nebo pokusů o ně, které zároveň musí být způsobilé v poškozeném vyvolat důvodnou obavu.

Dlouhodobostí je opakující se pronásledování. Opakováním je zde více než 10 pokusů o kontakt v období minimálně 4 týdnů.

Nebezpečným pronásledováním je tvrdošíjné obtěžování všudypřítomnou bezprostřední či zprostředkovanou přítomností pachatele¹⁹.

Jako příklad bych uvedl kyberstalking, neboť tato forma pronásledování je mládeži nejbližší, respektive více dívkám než chlapcům. Ve většině případů se jedná o bývalé kamarádky, rivalky mající zájem o stejného chlapce, nebo oběť šikany. Prostředkem kybestalkingu jsou různé chaty, sociální sítě, na kterých veřejně šíří pomluvy a jiné informace s cílem co nejvíce poškodit pověst oběti. Případně se agresor „nabourá“ na sociální síti na účet své oběti, kde pozmění její základní údaje nebo zveřejnění nepravdivé informace a to přímo na jejím účtu, tak aby to vidělo co nejširší okolí.

¹⁹ŠÁMAL, P. a kol. ref. 1, str. 3006 - 3008

Literatura

O přestupcích: zákon 200. In: *Částka 35*. 1990.

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. Vydání*. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-109-3

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. Vydání*. Praha: C. H. Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-178-9